له فقر څخه د يوې خالې نړۍ ايجادول: ټولنيز کاروبار او د سرمايه داری نظام راتلونکۍ

GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008

نړيوال ښاري انکشاف، څلورم ټوک، دريمه ګڼه، نومبر، ۲۰۰۸

ډاکتر محمد يونس

2008 م

ترجمه: داکتر امير محمد منصوری

کابل، ثور، ۱۴۰۱ هش،

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فقر څخه د يوې خالي نړۍ ايجادول: ټولنيز کاروبار او د سرمايه داری نظام راتلونکی

ډاکټر محمد يونس

مقدمه

دغه ليکنه د ډاکټر محمد يونس د *«له فقر څخه د يوې خالي نړۍ ايجادول: ټولنيز کاروبار او د سرمايه داری نظام راتلونکی* (۲۰۰۸ م) Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism (2008) د مقالې مستقيمه ژباړه ده. د ډاکټر يونس دغه ليکنه لومړی ځل په ۲۰۰۸ م کال د *نړيوا ل ښاری انکشاف (علمی مجله)، څلورم ټوک، دريمه ګڼه، نومبر،* ۲۰۰۸ م *GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008* کې نشر شوي وه چې وروسته بيا د هغه په همدغه عنوان د کتاب په لومړي فصل کې هم راوړل شوه.

دغه موجوده مقاله په واقعيت کې د ډاکټر يونس د «ټولنيز کاروبار» د تصور فلسفي او نظري مبادي توضيح کوي، نو ځکه مې ښه و بلله چې د کتاب دغه فصل وژباړل شي. پدې ترتيب سره هيله کيږي چې دغه ليکنه له يوې خوا دفقر اړوند د بشری ستونځو هغه عوامل او ريښې چې د سرمايه داری نظام په ماهيت کې تر سترګو کيږي ، يو څه توضيح کړي، او له بلې خوا به د ډاکټر يونس د «ټولنيز کاروبار» د تصور نظري مبادي او ماهيت د سرمايه داري نظام سره د مقارينې له لارې بيان شي.

د ډاکټر يونس له نظره سرمايه داري نظام په ماهيت کې د «اعظمې ګټې» په ترلاسه کولو بنا شوی وي، او پدې ترتيب سره د بشري ستونځو د حل په ځای د ډيرو نورو بشري ناورينونو سبب ګرځيدلای شي. له بلې خوا، البته د ډاکټر يونس له نظره، د «ټولنيز کاروبار» تصور د سرمايه داری نظام يو بديل کيدای شي چې د بشري ستونځو د حل لپاره په مؤثر ډول کار وکړي. ټولنيز کاروبار هم د آزاد بازار د معمول شکل په شان د عرضې او تقاضا د اصل له مخې تنظيميږي، خو ګټه يې بيا د پانګه وال نه بلکې د وړو متصديانو وي- پانګه اچوونکي هم پخپله د ټولنې غريب قشر وي، خو د ګرامين بانک په شان نهاد يا افراد د کاروبار لپاره لازمې پانګه د قرضې په توګه ورکوي.

د ډاکټر يونس له نظره په کاروبارونو کې د ټولنيز مسؤليت د زياتوالی او ټولنيزو ښيګڼو ته د توجه کولو له لارې به د سرمايه داري نظام منفی جانبی عوارض، چې تر ډيره د «اعظمی ګټې) د تر لاسه کولو له تصور څخه سرچينه اخلی، را کمه شی. د ټولنيز کاروبار له تصور سره سم، به هر انسان، که غريب هم وي، د کاروبار وړتيا لري، خو د کاوربار د پيلولو او پر مخ بيولو لپاره هغه لازم عناصر (سرمايه او واک) نلري، چې دا بيا د ټولنير کاروبار د تصور له لارې لاسته راتلای شي.د ګرامين بانک د ايجاد اساسي هدف په بنګله ديش کې غريبانو ته بې له تضمين څخه د وړو قرضو اسانتيا برابرول او هغوی وړو کاروبارونو ته هڅول وو. پدې ترتيب سره به واړه متشبثين د کاروبار د ايجادولو وړتيا پيداکړي.

دغه مفکورې او تجربې کيدای شي زموږ په هيواد کې هم د استفادې وړ شي اوهيله ده چې ځوان متشبثين او متقي متمويل اشخاص به يو څه ځينی زده کړای شي. ليکنه د هر چا لپاره ، خو په خاصه د کاروباري لوستونکو او د پوهنتونی علومو په نهادونو کې د استفادي لپاره توصيه کيږي.

والله علی مانقول و کيل

منصوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د داکتر محمد یونس لنډه پیژندنه

محمد یونس په بنګله دیش کې د ګرامین بانک (د کلیو بانک) موسس دی . دغه بانک په ۲۰۰٦ م کالی کې ۴،۷ میلیونه وړو قرضه اخیستونکو ته ٦،۳۸ میلیارد ډالر قرضه ورکړي وه. دقرضو د بیرته تر لاسه کولو لپاره، ګرامین بانک د (د پیوستون ګروپونه) له سیستم څخه کار اخیست. دغه غیر رسمی کوچني ګروپونه له یو بل سره په ګډه له بانک څخه د قرض اخیستو درخواست کوي او د پیوستون د ګروپ هر غړی د ګروپ د نورو غړو د ضامین په توګه عمل کوي. پدې ترتیب سره له فقر څخه د نجات او اقتصادي پرمختګ لپاره دوی د یو بل د هڅو ملاتړ کوي.
داکتر محمد یونس یو بنګله دیشئ د ټولنیز کار ایجادونکئ، بانکدار، اقتصاددان او مدنی فعال وو. داکتر محمد یونس ته د ګرامین بانک (د کلیو بانک) د تاسیس او کوچنیو پانګه اچونو او د قرضو اخیستنو په اړه د نوښتګرو کارونو له امله په ۲۰۰٦ م کال د نوبل جایزه ورکړل شوی وه. د ګرامین بانک د قرضه اخیستو د نوښتونو له برکته د بانکونو له خوا د قرض ورکولو دغه سیستم پخپله د ټولني په هغه غریب قشر پوری تعلق پیدا کړ چې په پخوا کې د مروجو بانکي قرضه اخیستو څخه محروم وو. داکتر یونس او ګرامین بانک ته دغه د نوبل جایزه د « د کوچنیو قرضو د اعتبار له برکته د ټو لني د غریب قشر د ټولنیزو او اقتصادي پراختیاوو او پرمختګ په لاره کې د ددوی د هڅو» له امله ورکړل شوی وه.
محمد یونس او ګرامین بانک ته د سولی د نوبل د جایزی په مراسمو کې د ناروی هیواد د نوبل کمیټې ډاګیزه کړه چې « پایدار سوله تر هغو نشي تر لاسه کیدای تر څو چې د ټولني ټول وګړي له فقر څخه د خلاصون یوه لاره و نه مومي».
کمیټي زیاته کړه چې « یونس او ګرامین بانک دا وښوده چې حتی د غریبانو هغه ډېر غریبان يې هم کولای شي د خپل پرمختګ لپاره هڅې وکړي». محمد یونس ته د نوبل د سولی په جایزې برسیره نوري متعددې جایزې هم ورکړل شوي دي؛ مثلا: په ۲۰۱۰ م کال کې د پنوسلوانیا د پوهنتون لخوا محمد یونس په تیرو ۲۵ کلونو کې د نړی د ۲۵ ډیر اغیزمنو افرادو له جملي څخه بلل شوی وو.
ډاکتر یونس د یوه بل ډېر لوستل شوي مشهور کتاب مؤلف هم ده: د غریبانو بانک: «واړه قرضونه او د نړیوال فقر په ضد مجادله Banker of the Poor: Micro- Lending and the Battle Against World Poverty

د ۲۰۱۱ م کال د فبروري په میاشت کې محمد یونس له څو نورو سره په ګډه د « ټولنیز کسب اوکار- د یونس نړیوال نوښتګر عمل » بنیاد کیښووډ. د ډاکتر یونس دغه بنیاد په ټوله نړی کې د ټولنیزو معضلو د حل لپاره ټولنیز کسب او کار ایجاد او هغه ته يې توسعه ورکوله. سربیره پردې دغه بنیاد «د بشری نوي پانګې په اړه د یونس د لید لوری د تحقق او کاروني» نړیوالی اداري اجرائیه غړی په توګه د ودې په حال کې هیوادونو کې د ټولنیزو کاروبارونو د توسعې لپاره هم آسنتیاوې برابروي او د ودې په حال کې هیوادونو کې دولتونو، شرکتونو، نهادونو او غیر دولتي سازمانونو ته مشاورتی خدمتونه تهیه او وړاندي کوي.

ډاکتر یونس د چیټاګنګ په پوهنتون کې د اقتصاد استاد هم وو خو په ۲۰۱۲ م کال د ګلاسکو د پوهنتون ریس وګمارل شو چې تر ۲۰۱۸ م کار پوري يې هغهدنده تر سره کوله. محمد یونس د ګرامین بانک موسس او مدیره هیئت غړی وو خو د ۲۰۱۱ م کال د مارچ په میاشت کی د بنګله دیش حکومت نوموړی د تخلفاتو او د عمر د زیاتوالي په وجه له دغو وظایفو څخه برطرف کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. یو نوی ډول کاروبار

په ۱۹۹۱ م کال کې د شوروی اتحاد تر پاشل کیدو وروسته د آزاد بازار[1] تصور د نړۍ په مخ خپور شو. د آزاد بازار اقتصاد په چین، جنوبی اسیا، د جنوبی امریکا په ډیره برخه، غربی اروپا او حتی په پخواني شوروي اتحاد کې خپلې ریښې وغځولې. ډیر داسې شیان شته چې آزاد بازار یې په ډیره عالي توگه تر سره کوي. که هغو ملتونو ته چې د سرمایه داري نظام اوړده مخینه لري، لکه غربی اروپا او شمالي امریکا، وکتل شي، نو د آبادی ډیرشواهد پکې لیدل کیږي. همداراز هلته موږ د تکنالوژیکي نوښتونو، ساینسی اکتشافاتو، او په تعلیمی او ټولنیزو برخوکې زیات پرمختگونه وینو. درې سوه کاله پخوا د معاصر سرمایه داري نظام رامنځته کیدو دا ممکنه کړه چې نړۍ پدې موده کې داسی پرمختگ تجربه کړی، چې هیڅکله یې پخوا نه و لیدلی. خو له دغو بریالیتوبونو سره سره، د شوروی اتحاد تر پاشل کیدو را هیسې، چې یو نسل تیرشوی، د ناامیدي یو احساس را منځته کیدونکی ده (په سرمایه داری نظام د بې باوري احساس راټوکیدونکۍ ده).

دا باور موجود ده چې سرمایه داري نظام بریالی دی. دکاروبار وده جریان لري، نړیوال تجارت په تیزۍ سره پراخیږي، کثیرالملیتی تصدي گانې د پرمختلونکو ملتونو او په پخواني شوروي اتحاد پورې تړلیو هیوادونو په بازارونو کې خپریږی او تکنالوژیکی پرمختگ په مضاعف ډول خپلې ودې ته دوام ورکوي. خو هر څوک لدې سوکالۍ څخه برخمن ندي چې د نړیوالي آبادۍ ویش یې داسی توضیح کوي: د نړۍد عایداتو (درآمد) ۹۴ فیصده د نړۍ د نفوس ۴۰ فیصده افرادو ته ورځي، او د نړۍ پاته ٦۰ فیصده نفوس د نړۍ د عایداتو یوازي ٦ فیصده تر لاسه کوي. د نړۍ نیمایي نفوس د ورځې په له دوو کمو ډالرو گذاره کوي او تر یو بیلیون پورې انسانان بیا تر یوه ډالر هم کم عاید لري.

د نړۍ پر مخ غربت او فقر په مساوي توگه ندی تقسیم شوی: د مځکې پر مخ ځینې خاصې سیمې بیا د دغو پرمختگونو تر ټولو بدې اغیزې گالي. د افریقا نیمه صحرایي سیمې، جنوبي اسیا او د لاتین امریکا سلگونه میلیونه غریب وگړي له لوږې سره لاس او گریوان دي. داسی دوراني آفتونه، لکه د ۲۰۰۴ کال څونامي چې د هند د بحر ځینې سیمې یې په کنډوالو بدلې کړي، په دوامداره توگه سلگونه میلیونه غریب خلک وژني. د نړۍ د شمال او جنوب یعنی د نړۍ د آبادو او متباقي وگړو تر منځ فاصله نوره هم زیاته شوې ده.

یو شمیر هیوادونو چې پدې اخرو دریو لسیزو کې یې له اقتصادي پرمختگ څخه خوند اخیستی بیا د دې پرمختگ لوړ قیمت هم پری کړی دی . چین چې په ۱۹۷۰ ومو لسیزو کې یې اقتصادي اصلاحات په هیواد کې معرفي کړل یوه سریع اقتصادي وده تجربه کړه چې د نړیوال بانک د معلوماتو په بنیاد ۴۰۰ میلونه چینایی وگړي له غربت څخه وژغورل شول. (د دې په نتیجه کی اوس د نړی د فقیر نفوس تر ټولو لوی شمیر په هند کې دي ، سره لدې چې د چین نفوس وربانډی زیات دی).

---

[1]. آزاد بازار (Free market) د «عرضې او تقاضا» په تصور بنا یو اقتصادي نظام ده چې د دولت کنترول پکې ډیر کم او یا هیڅ وي. برعکس یې کنترول شوی یا پلان شوی اقتصاد (Planned or controlled economy) یا اقتصادي نظام ده چیري چې دولت د تولید منابع په اختیار کې لری او د آبادۍ د ویش او د اجناسو او خدماتو قیم او د مزدورانو مزد تعینوي. د آزاد بازار او سرمایه داري نظام (Capitalism) اصطلاحات معمولا د یو او بل په مفهوم استعمالیږي خو یو څه تفاوت سره لري. که څه هم په آزاد بازار او سرمایه داري نظامونو کې عرضه او تقاضا اصل دی، چې د اجناسو د تولید او خدماتو د قیمتونو د تعیین لپاره اساس وي. سرمایه داري اقتصادي نظام د سرمایي د ایجاد او د تولیدي عواملو او د هغوی د ملکیت په مسئله باندې تمرکز لري، خو د آزاد بازار اقتصاد بیا د آبادی یا داجناسو او خدماتو په تبادله باندي تمرکز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دغو ټولو پرمختګونو بیا یو شمیر بدې ټولنیزې ستونځې را منځته کړي دي. د اقتصادي ودې په لور په بیړه کې چینایی حاکمانو دې ته وکتل چې کمپنیو یې د سیمي اوبه او هوا ککړه کړه. برسیره پر دې د پرمختګ سره سره بیا هم د مالدار او غیر مالدار (آباد او غریب) تر منځ ویښ او فاصله زیاتیږي. د تخنیکی شاخیصونو ، مثلا د جینی ضریب[2] Gini Coefficient د محاسبو پر اساس د عایداتو (درآمد) تفاوت په چین کې د هند په نسبت په خراب حالت کې ده.

حتی د امریکا په متحده آیالاتو کې، چې د نړۍ د ډیر آباد هیواد په توګه شهرت لري، هم ټولنیز پرمختګ مایوسونکی دی. له دولسیزو ورو پرمختګ وروسته په اخرو کلونو کې د هغو کسانو شمیر چې په غربت کې ژوند تیروي زیات شو. تقریبا ۴۷ میلیونه خلک (چې د امریکا د نفوس تقریبا شپږمه برخه جوړوي) روغتیایی بیمې نلري او اولیه روغتیایي خدماتو ته د لاسرسي په اړه له ستونځو سره مخ دي. د ساړه جنګ[3] ترختمیدو وروسته ډیرو فکر کاوو چې دفاعي مصارف به کم او روغتیایي او تعلیمی ټولنیز پروګرامونه به زیات شي. خو د ۲۰۰۱ کال دسپتمبر تر پیښې وروسته د امریکا متحده آیالاتو حکومت په نظامي او آمینیتي فعالیتونو تمرکز زیات کړ او غریب وګړي یې له نظره وغورزول.

دغه نړیوال مسایل بې توجه هم پاته نشول.د نوي زریزې په پیلیدو سره ټوله نړۍ منسجمه شوه تر څو دغه مسایل په نظر کې ونیول شي. په ۲۰۰۰ م کال د نړۍ مشران په ملګروملتونو کې سره راټول شول او د نورو اهدافو تر څنګ یې دا وپتیله چې تر ۲۰۱۵ کابل پورې به د نړۍ د فقر کچه نیمایي ته را کښته کړي (د ۲۰۰۰ وم کال په نسبت). خو د نیمایی وخت په تیریدو سره (په ۲۰۰۸ کال) کې د دغه هدف نتایج مایوسونکې دي او اکثر ناظرین باورمند دي چې د زریزی دغه هدف به پوره نشي. (د داکتر محمد یونس – د مقالی لیکوال - په باور: بنګله دیش تر یوه حده دغه هدف ته نژدې کیدونکی دی – هیله ده چې په بنګله دیش کې به د فقر کچه په ۲۰۱۵ کال کې نیمایی ته را کښته شوي وي).

څه شی غلط دي؟ پداسی نړۍ کې چې د آزادې تصدۍ ایدیالوژی یو ریښتنی سیال نلري، نو د ډیرو خلکو لپاره آزاد بازار ولي ناکام شو؟ پداسي حال کې چې یو شمیر ملتونه د ډیرې سوکالۍ او آبادۍ په لور روان دي، ولې ډیر نور بیا شاته پاته شول؟

دلیل یې ساده ده: نا فلتر شوي بازارونه د دوی په موجوده شکل سره د دې لپاره ندي چې ټولنیزې ستونځې را کمې کړي، بلکې غالبا به فقر ، مرضونه، ککړتیا، فساد، جرمونه او د مساوات نشتوالی (تفاوتونه) لانور هم ورسره ډیرشي.

---

[2] د جینی ضریب یا د جینی ممیز د و لسونو په سطحه د درآمد (عایداتو) ویش بیانوي. دغه تصور په ۱۹۱۲ م کال د ایتالیایی احصائیه پوه Corrado Gini له خوا را منځته شو چې معمولا د اقتصادي غیرمساوات یو مقیاس بلل کیږي. دغه ضریب د درآمد (عاید) یا په بل عبارت د نفوس پر سر د آبادي ویش اندازه کوي او د (صفر) او (یوه) تر منځ قیمت اخلي.د دغه ضریب صفر قیمت د نفوسو تر منځ د عایداتو بشپړ مساوي او یو د هغو بشپړ غیر مساوی حالت بیانوي. د دغه ضریب د (یو) قیمت (د عاید بشپړ غیر مساوت) دا معنی لری چې په یوه ټولنه کې یوازې یو کس ټول عاید ترلاسه کوي او نور ټول بیا صفر عاید لري.

[3] سوړ جنګ (Cold war) د امریکا او شوروی اتحاد او د دوی د متحدانو تر منځ یو دوامداره کشکمش او تقابل وو. دغه نوم لومړي ځل تر دوهم نړیوال جنګ وروسته په ۱۹۴۵ م کال کې د Georg Ovel په یوه لیکلي مقاله کې ذکر شوی وو. سوړ جنګ د دغو دوو قطبونو تر منځ په سیاسي، اقتصادي او تبلیغاتی او تر یوه محدوده حده په تسلیحاتي جبهو کې یو ډول سیالي او تقابل وو. د شوروي تر ړنګیدا وروسته د ساړه جنګ تصور هم هیر شو او یو قطبي نړۍ را منځته شوه چې امریکا پکې یکه تازه ښکاریده. داسي ښکاري چې پدې اخرو کې د ناتو د دوامداره پراختیا او د روسیی انزوا او دوامداره تحقیر د یو ډول نوي ساړه جنګ بنه را منځته کوي. په سوریه او تر یوه حده په لیبیا کی د امریکا او متحدانو (ناتو) او اوسنی روسیي مخامخ کیدل او په اوکرایین کې روانه جګړه د یو بل ډول ساړه یا «نیمه تاوده»؛ جنګ نښې بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه (د مقالی لیکوال) د نړیوالی[4] نظریه تایدوم – آزاد بازار باید د هیوادونو له حدودو څخه د باندی توسعه پیداکړي، د ملتونو تر منځ تجارت اجازه ولري، او د سرمایو جریان (انتقال) او دولتونه باید بین المللی کمپنیو ته د تجارت او کاروبار اسانتیاوو چمتو کولو ته علاقمند وي، او د مالیی مناسب قوانین او اسانتیاوی ورکړي. نړیوالی (نړیوالتوب) د کاروبار د یوه عمومی اصل په حیث غریبو خلکو ته د نورو بدیلونو په نسبت ډیره ګټه رسولای شي. خو د یوه صحیح نظارت او لارښود د نه موجودیت په صورت کې نړیوالي یو لوی باالقوه ضرر هم کیدای شي.

نړیوال تجارت د یوه سل لینه لوی جرنیلی سړک په شان ده چې پر مځکه باندې ډیرې ترافیکی څلور لارې او یو پربل باندی د تیریدو مواقع لري. که په دغسي یوه لوی سړک ترافیکی اشارې، د سرعتونو د کنترول نښې، د وزن او جګوالي محدودیتونه او یا د سړکونو نښې نه وي، نو د مځکې مخ به د لویو قدرتمندو اقتصادونو لوی ټرکونه ونیسي. واړه موټرونه – د یوه بزګر داکسن موټر، یا د بنګله دیش د غوایانو ګاډی او یا بایسکلي کراچی به له دغسې لوی سرک څخه ایستل کیږی.

د دې لپاره چې د «دوه طرفه ګټلو – دوه طرفه برد» نړیوالتوب ولرو، موږ باید عادلانه ترافیکي قوانین، ترافیکي اشارې او ترافیکي پولیس ولرو. دا اصل چې « هر څه د پیاوړي دي» بیا باید په داسی اصل تعویض شي چې دا تضمین کړي چې غریب ترین هم پدې جرنیلي سرک باندی لار لري. که داسي نه وي، نو بیا به نړیوال آزاد بازار د اقتصادې امپریالیزم په کنترول کې راځي.

په عین حال کې محلي، ساحوي او ملي بازارونه هم مناسبو مقررو او کنترول ته اړتیا لري تر څو د غریبو خلکو ګټې خوندي کړي. د د غسی کنترول د نه موجودیت په صورت کې به مستعد (آباد خلک) په آسانی سره حالات د خپلې ګټې په خوا ورکاږه کړي.

په ورځني ژوند کې د نامحدوده یو لینه سرمایه داری منفی اغیزې هرچیري لیدل کیږي- مثلا هغه نړیوالې تصدی چې فابریکي د نړی په غریبو هیوادونو کې تاسیسوی، چیری چې ارزانبیه مزدوران (د ماشومانو په شمول) په اسانی استثمار کیدای شی، تر څو د دوی ګټه زیاته شي؛ هغه کمپنی چې د خپلو پیسو د سپما لپاره د هوا، خاورې او اوبو د ککړتیا عامل ګرزي؛ یا هم د اعلاناتو کمپنی ګانی چې د مضرو یا غیر ضروري محصولاتو د پلورلو لپاره د بازار موندني غولونکونکي نشرات کوي.

په نورو برسیره،موږ وینو چې د اقتصاد ټول سکتور د بشر غریب قشر،چې د نړی نیمایی نفوس جوړوي، له پامه غورزولي دي. په اقتصادي سکتور کې د نړیوال تجارت تمرکز په خلکو باندی د داسي لوکسو موادو خرڅلاو وي چې د دوی په کار نه وي، خو د کمپنیو ګټه پکې ډیره وي.

زه په آزاد بازار باندې د ټولو لپاره د آزادي د یوه الهام اخیستونکي منبع به حیث باور لرم ، نه د یوه وړوکي ممتاز قشر د انحطاط د مهندسی د وسیلې په حیث. د نړی آبادو هیوادونو په شمالي امریکا، اروپا او د اسیا په یوه برخه کې د نوښتګرو انرژیو، موثریت او د تحرک له قدرت څخه، چې د آزاد بازار تولید او محصول دي ، ډیره زیاته ګټه ترلاسه کړه. ما خپل ژوند دې ته وقف کړ چې د آزاد بازار عین دغه ډول ګټې د نړی ډیرو هیرو شویو پرګنو ته راوړم – یعنی هغو ډیرو غریبو بشري کتلو ته کوم چې د بازار په اړه د اقتصاد پوهانو او کاروباریانو په خبرو کې کوم خاص عامل نه بلل کیږي.

---

[4]. نړیوالي Globalization هغه پروسه ده چې له مخي يې تجارت او کاوبارونه او نور سازمانونونه (د تعلیمی، فرهنګي، سیاسی او بشری سازمانونو په شمول) په نړیواله سطحه اغیزو ته پراختیا ورکوي او یا په نړیواله پیمانه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما تجربو دا وښووده چې آزاد بازار لکه څنګه چې قوي اوګټور ده، کیدای شي داسي مسایلو ته لکه نړیوال فقر او د محیط تنزل (خرابوالي) ته ځواب ویونکی شي، خو هغه وخت چې یوازی او په بیرحمانه توګه د هغه د مستعدترینو (مالدارترینو) واکدارانو (سهم لرونکو) مالي اهداف/ګټې پوره کړي.

آیا دولت یو ځواب ده؟

ډیر خلک داسې فرضوي چې آزادبازار ټولنیزې ستونځې نشي حل کولای، خو حکومتونه یې کولای شي. لکه څنګه چې شخصي سکتور د ځاني منافعو لپاره وقف شوی وي، نو داسې انګیرل کیږي چې حکومتونه به د ټولنو د ګټو نمایندګي کوي. له دغه ځایه څخه دا باور لرل منطقي ښکاري چې لوی پیمانه ټولنیز مشکلات باید د حکومت د صلاحیتونو په محوطه کې وي.

حکومت کیدای شي پدې کې مرسته وکړي چې زموږ لپاره مطلوبه یوه نړۍ، چې موږ پکې ژوند کول غواړو، جوړه کړي. یو شمیر داسې وظایف دي چې د افرادو یا خصوصي بنسټونو په لاس نشي تنظیمیدای – مثلا ملی دفاع، یو مرکزی بانک چې د اسعارو وړاندي کول او بانکي کاروبار تنظیموي، ، ملی تعلیمی نظام، ملی روغتیایي خدمات تر څو ټولو ته د روغتیایی خدماتو د رسد اطمنان حاصل شي او د عامه آفاتو اغیزې کمې کړای شي. دا هم مهمه ده چې حکومت د مقررو د وضع کولو له لاري پانګه اچونه کنترول او محدوده کړي – لکه ترافیکی قوانین.که څه هم په نړیوال اقتصاد کې د نړیوالې اړوند مقررې او قوانین لاتر اوسه هم د بحث موضوع ده او یو بین المللی اقتصادي نظم باید بشپړ را پیدا شي، اما ډیر حکومتونه په ملي او محلي سطحو د آزاد بازار ښه مراقبت کوي. دغه خبره تر ډیره په ریښتینو صنعتي هیوادونو کې ډیره رښتیا ده چیرې چې سرمایه داري نظام اوږده تاریخي مخینه لري او دموکراتیکو حکومتونو هلته په تدریجي توګه د آزاد بازار د تنظیمولو مناسب مقررات او سیستمونه پیاده کړي دي.

په دغسي مواردو کې (مالي) ترافیکي قوانین د آزاد بازار څخه د نظارت له لاري د غذا او دواګانو کاروبار تنظیموي او د مشتریانو د غلطولو مخنیوی کوي، مثلا د خطرناکو او مضرو محصولاتو خرڅلاو، د دروغجنو اعلاناتو خپرول، د قراردادونو څخه کوږوالی او د چاپیریال د ککړتیا پر خلاف قوانین. دغه قوانین د معلوماتو/ارقامو چوکاټ ایجاد او تنظیموی چې د هغه په حدودو کې کاروبار او کاروباری اجرات تر سره کیږي- مثلا د اسعارو د ذخایرو اجراآت، د شرکتونو د مالی چارو معلومات افشا او خپرول، او د محاسبو او کنترول معیاری کړني. دغه مقررې او قوانین دا تضمینوي چې کاروبارونه په مناسبه سطحه پرمخ بیول کیږي.

د کاروبارونو لپاه ترافیکی قوانین بی عیبه او کامل هم نه وي او همیشه په ښه توګه نه اعمالیږي او پدې توګه د قوانینو له موجودیت سره سره ځینې شرکتونه بیا هم مشتریان غولوي، چاپیریال ککړوي او پانګه اچوونکي هم غولوي. دغه ډول ستونځې په خاصه توګه په پرمختلونکو هیوادونو کې ډیرې درنې او جدي وي، چیرې چې حکومتونه یې ضعیف او اداري یې فاسدې وي. په پرمختللیو هیوادونو کې حکومتونه معمولا د چارو د تنظیم وظایف په ښه توګه تر سره کوي، که څه هم د۱۹۸۰ یمی لسیزی را پدیخوا محافظه کار سیاستمداران[5] هڅې کوي او له هر ممکن فرصت

[5].په غربي سیاسی قاموس کې د محافظه کار او دموکرات دوه اصطلاح ګاني دي. د محافظه کار اصطلاح هغه سیاسی لید لوري ته راجع کیږی چې د پخوانی عرف (که حکومتی نظام وی یا اجتماعي ، اقتصادي یا بل څه) باندي ټینګار لري او د مودرن (عصری کیدو) سره مخالفت ښیي. په مجموع کې محافظه کاران په ټولنیزو امورو، په خاصه اقتصادي چارو کې د دولت په کم او د آزاد بازار په لوی رول باندي تاکید کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه يې ګټه اخيستې چې د حکومتونو د تنظيم امور له نظره وغورزول شي. بيا هم حتی د کاروباري امورو يو ډېر اعلی حکومتي نظارت او کنترول سيستم هم يوازی بس نه وي چې د جدي او درنو ټولنيزو مسايلو حل کول خو لا پرېږده چې حتی ور سره د مقابلې کولو تضمين وکړي. د نظم او کنترول حکومتي سيستمونه د کاروبارونو په لارو چارو اغيزې لرلای شي، خو هغو ساحو ته چې کاروبارونه يې له پامه غورزوی، رسيدګی نشي کولای. تجارت او کاروبارونه د مسايلو په حلولو نشي مامور کيدای او يو ډول محرکاتو ته اړتيا لري تر څو دا کا رکول وغواړي.

کاروباری ترافيکی قوانين په نړيوالو اقتصادي لويو لارو (جرنلی سرکونو) د ورو موټرونو او لاريو او حتی ريکشاګانو لپاره هم د تګ راتګ ځای ځايګی برابرولای شي. خو د ميليونونو هغو خلکو په هکله چې حتی د عادي عراده جاتو مالکان هم نه وي، څه وشي؟ په ميليونونو هغه ښځې، او ماشومان به څه کوي ، چې د دوی بنيادي بشري اړتياوې لا هم بې ځوابه پاته دي ؟ څنګه وکولای شو چې د نړۍ نيمايي نفوس چې د ودې په ټيټه سطحه کې دي، د دې وړتيا او قابليتونه تر لاسه کړي تر څو دوی هم د نړيوال اقتصادي څرخ روان جريان ته را پورته شي او پدې ترتيب د آزاد بازار په اقتصاد کې سيالي وکړای شي؟ اقتصادي تمځايي اشارې او ترافيکي پوليس دغه کار نشي ترسره کولای.

حکومتونو د تاريخ په اوږدو کې هڅې کړي دي چې د دغه ټولنيزو مسايلو حلولو ته لاره پيداکړي. په منځنيو پيړيو[6] کې انګلستان ضعيف قوانين لرل چې نه يې شو کولای د هغو خلکو مرسته وکړي چې په بله لاره يې نشو کولای. معاصر حکومتونه داسي پروګرامونه لري چې ټولنيزو مسايلو ته رسيدګي کړای شي، مثلا حکومتونه ډاکټران، نرسان، معلمان، ساينس پوهان، ټولنيز کارکوونکي او څېړونکي استخداموي تر څو د بی وسه وګړو ملاتړ وکړي.

په ځينو هيوادونو کې حکومتي ايجنسيانې د فقر په له منځه وړلو، ناروغيو او نورو ټولنيزو مصايبو په کمولو کې تر نيمي لارې رسيدلي دي. بنګله ديش يو له دغسي هيوادونو څخه ده چې د نړۍ يو له پر نفوسه منطقو څخه شميرل کيږي چې ۱۴۵ ميليونه وګړي يې د امريکا د ويسکونسن د ايالت په برابر ساحه[7] کې اوسيږي. که په بله ژبه ووايو چې که د ټولې نړۍ نفوس د امريکا په متحده آيالاتو کې سره را ټول کړو نو د نفوسو تکاثف ميزان به يې د بنګله ديش د (هغه وخت) نفوس د تکاثف تر ميزان لږ کم وي. لدې سره سره بيا هم بنګله ديش د نفوس د فشار د کچې په را کمولو کې ښه پرمختګ کړی دی. په اخرو دريو لسيزو کې د مور په سر د اولادونو په ميزان کې د پام وړ کمی راوستل شوی او دغه تمايل لا روان دی. (په ۱۹۷۵ م کال کی د مور په سر ٦،٣ خو په ۱۹۹۹ م کې بيا دغه ميزان ۳،۳ ته راټيټ شو). دغه جالب او د توجه وړ ښه والی تر ډېره حده د حکومت د هڅو له برکته را منځته شو چې د هيواد په سطحه د روغتيايي کلينيکونو له لارې د ولادتونو تر منخ د واټن د مراعات لپاره لازم محصولات ويشل ، معلومات خپرول او روغتيايي خدمات وړاندي کول پکې شامل وو. د فقر په پرمختګ او د فقر په تخفيف او کمښت کې غيردولتي موسساتو او همداراز د ګرامين بانک هڅو هم مهم رول ولوباوه.

حکومتونه د ټولنيزو مسايلو د حل په اړه ډېر څه کولای شي. حکومت لويه اداره وي او د دې قدرت لری چې د ټولنو هر ګوټ ته ورسيږی او د مالياتو له لارې ډېر منابع بسيج او را ټول کړي. د غربيو هيوادونو حکومتونه هم د نړيوالو مرستو له صندوق څخه اعانې او کم سوده يا بې سوده پورونه تر لاسه کولای شي. نو دا آسانه ښکاري چې ټولنيز مسايل

---

[6]. منځنی پيړۍ Middle Ages د اروپا په تاريخ کي په پنځمه ميلادې پيړۍ کې د روم د تمدن د سقوط څخه را وروسته بيا په اروپا کې د رينيسانس تر دوري پوری (تقريبا ۱۳- ۱۵ ميلادي پيړۍ پوری) تاريخی دورې ته ويل کيږي.
[7]. د بنګله ديش نفوس اوس ۱۶۳ ميليونه دی او خاوره يې تقريبا د افغانستان څلورمه برخه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره را ونغښتل او د دولت په غاړه کې ور واچول شي او ورته وواییی چې «دغه ده در وایې خله او سم یې کړه»! خو که دغه طریقه موثره وای نو ټولنیز مسایل به لاپخوا حل شوي وای. د ټولنیزو مسایلو موجودیت د ا ثابتوي چې حکومتونه یوازي په خپل ځان دغو مسایلو ته ځواب ولی نشي ویلای؟.

د دې سوال د ځواب دلایل یو څو دي. یو دا چې حکومتونه   ممکن غیر موثر وي، ورو عمل کوي، فساد ته تمایل پکې وي، بیوروکراسي پکې زیاته وي او د ځان دایمی کار یې بولي. دغه ټول بیا د حکومتونو د ګټې جانبي عوارض دي چې: د حکومت حجم لوی وي (پړسیدلي اداری جوړښتونه)، قدرت، او متمول او مالدار قشر په حتمي توګه حکومتونه غځوي او ځانته یې جذبوی تر څو یې د خپل قدرت او مال د زیاتوالي لپاره وکاروي.

حکومتونه معمولا د شیانو د ایجاد لپاره ښه وی خو چې کله د هغو شیانو د وجود ضرورت رفع شي او د حکومت د اوږو بار وګرزي، نو د هغو د بندولو لپاره بیا ښه نه وي. د ګټو ترلاسه کول – مخصوصا د وظایفو، په هره نوي اداره کې ایجادیږي. په بنګله دیش کې   هغه مامورین چې یوازي د دې لپاره ګمارل شوي وو چې په دولتي ادارو کې ساعتونه کوک کړي (چاپی ورکړي)، سره لدې چې هغه ساعتونه په برښنایی ساعتونو تعویض شول خو دغو مامورینو تر کلونو پورې دغه بستونه ساتلی وو او تنخواوی یې اخیستې[8]. سیاسیون هم په حکومتي ادارو کې د موثریت مانع ګرزیدای شي- که څه هم (سیاسیون) شاید د شفافیت «حسابدهي» په معنی وي.

دا واقعیت چې د خلکو ګروپونه دا غواړي چې حکومت د دوی ګټې وساتي او په خپلو نمایندګانو فشار راوړي چې د دوی د ګټو حمایت وکړي، او دغه بیا د دموکراسۍ یوه اساسي ځانګړتیا ده. خو په عین حال کې دغه اړخ بیا کله کله داسي معنی پیداکوي چې د پرګنو د منافعو په عوض د یوه یا څو باقدرته متنفذو ګروپونو منافع معتبرې وبللي شي. د مثال په توګه په امریکا کې د غیر معقول او غیرموثر روغتیایي اسانتیاوو سیستم، چې په لسګونو میلیونه خلک یې له روغتیایي بیمو څخه بې برخې کړي دي. د بیمو په دغه ناروا سیستم کې د اصلاحاتو راوړل ځکه نا ممکن دي چې د باقدرته بیمه اي او دواسازي کمپنیو له ګټو سره مغایرت لري. د حکومتونو دغه ارثي کمزورتیاوې دا توضیح کوي چې ولې د پخواني شوروي اتحاد دولتي کنترول شوی اقتصادي نظام بالاخره وپاشل شو اوسقوط یې وکړ. د حکومت دغه ډول کمزروتیاوې داهم توضیح کوي چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ولي خلک د دولت په ملکیت او پشتوانه باندي د ټولنیزو مسایلو د حل سره خوشحاله نه دي. حکومتونه باید زموږ د بدترینو مشکلاتو په رفع کولو کې مرسته وکړي خو حکومتونه یې یوازی په خپل سر نشی حل کولای.

[8]. زموږ د هیواد په اردو کې هم د فیل د ډاکټر قصه شته، سره لدې چې په موجوده نظامي جزوتامونو کې فیل نه وو خو د پخواني تشکیل سره د فیل ډاکټر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غیر انتفاعي (خیریه) مؤسساتو سهم

د نړۍ په سطحه له حکومت څخه سترې شوي ډیر هغه خلک چې د ټولنیزو مسایلو په اړه فکر او اندیښنه لري،غیر انتفاعي یا غیر منفعتي موسسات (Non Profit Organizations) یې پیل کړل تر څو د ټولنیزو مسایلو د حل په اړه یو څه وکړي. د غیر انتفاعي اصطلاح ډیر مختلف شکلونه لري او په مختلفو نومونو یادیږي: غیر انتفاعي مؤسسات، غیر دولتي مؤسسات ، رضاراکارانه مؤسسات، خیریه ټولنې، بشردوستانه بنسټونه، او نور.

«رضاکار» خدمت له نورو انسانانو سره د بنیادي خواخوږي په تصور او فکر کې ریښه لري. د نړۍ ټول ادیان خپلو پیروانو ته لارښوونه کوي چې له محتاجو سره مرسته وکړي. په ځانګړي ډول په اضطراری حالاتو کې غیر انتفاعي بنسټونه مرستې تر لاسه کوي چې زیانمن شوو کسانو ته یې ورسوي. مثلا یو کال په بنګله دیش کې د بحر د مد او جذر څخه د را سر شویو سیلابونو په وخت د نړۍ له مختلفو برخو څخه سخاوتمندانه مرستو په بنګله دیش کې دلسګونو زرو انسانانو ژوند وژغوره. له دغه سره سره دا ثابته شوه چې غیر انتفاعي موسسات په یوازی سر د ټولنیزو ستونځو د ځوابولو لپاره کافي نه دي. دوامداره او حتی ورځ په ورځ خرابیدونکي نړیوال فقر، سیمه ایز ټول شموله امراض ، بې کوري، لوږه، او د چاپیریال ککړتیاوې د دې ادعا لپاره کافي شواهد دي چې دا ښيي چې رضاکار فعالیتونه دغه کار نشي تر سره کولای.

رضاکاري هم په خپل ځان کې یو ډول ذاتي کمزورتیاوې لري: رضاکاري د سخي افرادو، مؤسساتو او یا هم د دولتي اجنسیو په دوامداره اعانو باندي تکیه لري. کله چې دغه اعانې ودریږی نو د رضاکارانه مؤسساتو هغه ښه کار هم دریږي. بر سیره پردې د غیر منفعتي مؤسساتو له هر ریس څخه دا خبره اوریدل کیږي چې د ټولو اړتیاوو د رفع کولو لپاره کافي پیسي ورسره نشته. حتی که (د خلکو) اقتصاد قوي هم وي او د خلکو بټوې له پیسو هم ډکې وي، بیا هم د عایداتو څخه د رضاکارانه اعانو ورکولو لپاه یو ه محدوده برخه وي. په سختو وختونو کې چې کله د اړوخلکو ضرورتونه ډیر زیات وي، نو د اعانو اندازه هم کمه وي.رضاکاري د څاڅکو د تجمع د اقتصاد یو شکل ده نو کله چې څاڅکی بند شي، نو له اړو سره مرسته هم بندیږي.

په اعانو باني اتکا کول نور مشکلات هم را پیداکوي. په داسي هیوادونو کې چې ټولنیز مسایل ډیر زیات دي، لکه بنګله دیش، د جنوبي اسیا په نورو سیمو، د لاتین امریکا په لویه برخه او نیمه صحرایی افریقایي سیمو کې د رضاکاره فعالیتونو لپاره موجود منابع معمولا ډیر لږ پیداکیږي. سربیره پردې د دغسې سیمو لپاره د لرې پرتو متمولو هیوادونو له وګړو څخه د داسې سیمو لپاره چې هغوی هیڅ نه وي لیدلي او هلته د داسې خلکو لپاره چې هغوی یې هیڅ نه پیژني، د اعانو د تر لاسه کولو دوامداره علاقه ساتل هم ستونځمن کار وي- مستمرې اعاني تر لاسه کول مشکل وي. دغه ستونځه د منلو وړ ده، خو په نتیجه کې یې د هغو هیوادونو وګړې چې جدي او حادې ټولنیزې ستونځې لري، بې توجه پاته کیږي.

دغه ستونځه د بحرانونو د وقوع پر وخت لا لوییږي، مثلا کله چې هلته طبعي آفات رامنځ ته شي، کله چې جنګونه د ولسونو د پاڅون سبب شي او بیا ورڅخه رنځیږي، کله چې وبایي ناروغیانې خپرې شي، او چیري چې یوه سیمه د چاپیریالي سقوط په وجه نوره د انسانانو د اوسیدو وړ نه وي. همداراز د رضاکاري عرضه په چابکۍ سره د تقاضا په اندازه نه وي. په اوسنیو حالاتو کې له نړۍ څخه په مکرره توګه خبرونه خپریږی چې دومره اندیښنې او د توجه وړ تقاضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا هيڅکله نه وه واقع شوي. له تلويزيونو څخه د ډراماتيکو او مهيجو فاجعو راپورونه د رضاکارو زمريانو د اعانو اسهام ژر جذبوي، پداسي حال کې چې نوري مهيجې فاجعي چي کمي خپريږي[9]، بيا له پامه غورزيدلي پاته کيږي. او بالاخره اعانه ورکوونکي هم «ستړيږي او حوصلې بايلي» او بالاخره اعانه ورکوونکي هم دريږي[10].

په نتيجه کې ويلای شو چې د غير انتفاعي مؤسساتو د موثريت لپاره يو حد او اندازه ده. په دوامداره توګه له تمويلونکو افرادو او بنسټونو څخه د اړتيا وړ اعانو راټولول د غير انتفاعي موسساتو انرژی او وخت نيسي، پداسي حال کې چې دوی بايد د خپلو پروګرامونو د ودې او توسعې پلانونه جوړ کړي وای. له دغه ځايه پدې کې شک نشته چې غيرانتفاعي موسسات د ټولنيزو ستونځو سره د مقابلې لپاره ډير پرمختګ نشي کولای.

له هغو ټولو ښو کارونو سره سره چې غير انتفاعي موسسات، غير دولتي موسسات او بنسټونه يې تر سره کوي، له دوی څخه د نړۍ د ټولنيزو بدبختيو د حل توقع نشي کيدای. د دغه ډول موسساتو ماهيت ته په کتو سره په واقعيت کې داسي توقع لرل ناممکنه بريښي.

---

[9]. لکه چې اوکراينی مهاجرو دغه حقيقت ښه بيان کړ – د اوکريين تر جګړې مخته امريکا او اروپا د مهاجرو په مخ تقريبا دروازې تړلي وی او ښې لاسی محافظه کار سياست مداران د مهاجرو پر خلاف علني دريدلی وو، خو د اورکراپين مهاجرو ته يې بيا لبيک وايه او په خپلو کورونو کې يې ځای ورکاوو. داسی عوامل لکه رنګ، مذهب او سياسی ملحوظات به موثر وو، خو د اورکاپين جګړې ته د روسيی د تهاجم پر خلاف زياتو تبليغاتو هم خپل ځای پکې لاره.

[10]هغه متل چې وايي « مهمان يک روز، دو روز اما نه تا نوروز«!

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو جانبه نهادونه – انکشافي نَخَبه ګان

څوجانبه نهادونه یوبل ډول موسسات دي چې د دولتونو لخوا حمایه او تمویلیږي او د ټولنیزو ستونځو د هواري لپاره پیژندل شوی رول لوبوي. د دوی ماموریت دا ده چې په هغو هیوادونو او سیمو کې چې د شمالي نیمې کرې د مستعدو ملتونو څخه وروسته پاته دي د اقتصادي ودې د تقویې له لاري فقر او غربت له منځه یوسي. د څوجانبه نهادونو له جملې څخه نړیوال بانک بیا د نورو په سر کې راځي. نړیوال بانک د خصوصی سکتور یوه کړکۍ لري چې **دتمویل بین المللي شرکت**[11]یې بولي. څلور نور ساحوي انکشافي بانکونه هم دي چې د نړیوال بانک څخه پیروي کوي. له بده مرغه چې څوجانبه نهادونو هم په عمل کې خپل مسلکي ټولنیز اهداف ندي ترلاسه کړي. د حکومتونو په شان دوی هم بیوروکرات، محافظه کار، ورو حرکت کوونکي، او معمولا د ځان پالونکي ګرزیدلي دي. د غیرانتفاعي موسساتو په شان دوی هم په مزمنه توګه له لازم بودجوي کمښت سره مخ وي، په آسانۍ تکیه نشي وربانديي کیدای او په خپلو پالیسیو کې متناقض وي. ددې په نتیجه کې هغه سلګونه بیلیونه ډالر چې دوی پدې اخرو لسیزو کې مصرف کړل تر ډیره حده غیر موثر ثابت شوي دي – په خاصه د نړیوال فقر د امحا او له منځه وړلو په شان د اهدافو اړوند شاخصونو له مخې.

د فقر او غربت له منځه وړل د نړیوال بانک په شان د څوجانبه نهادونو د اساسي اهدافو له جملې څخه دي، خو دوی د دغه هدف د لاسته راوړلو لپاره په لویه پیمانه اقتصادي ودې باندي تمرکز کوي. ددې معنی داده کله چې په یوه هیواد یا سیمه کې د **ټول کورني تولید**[12]کچه جګه شي، نو نړیوال بانک مدعي کیږي چې دوی خپل ماموریت سرته رسولی دی. د ټول کورني تولید وده کیدای شي په غیر معمولي ډول ورو وي؛ دغه وده کیدای شي داسي وي چې غریبو خلکو ته یې هیڅ ګټه نه وي رسیدلي؛ کیدای شي دغه وده حتی د غریبو د تاوان له برکته تر لاسه شوي وي. خو بیا هم هیڅ یو له دغو دلایلو څخه نړیوال بانک د خپلو پالسیو بدلولو ته نه ترغیبوي.

پدې کې هیڅ شک نشته چې د فقر په راټیټولو کې وده یا پرمختګ ډیر مهم ده، خو داسي انګیرل چې د فقر په کمښت کې یوازي دا مهمه ده چې وده ارتقا وکړي، پالیسي جوړونکې دې ته اړباسي چې باید د صنعتي کیدو او میکانیزه کیدو لپاره زیربناوې جوړې شی[13].

د ودي او پرمختګ هغه رویش چې نړیوال بانک یې تقویه کوي، مختلف ډولونه لري چې ځینی یې له اندیښنو څخه خالي نه او له مخاطرو سره ګډ وي. یو ډول پرمختګ یا وده د «غریب نواز» او بل ډول یې «غریب دوښمنه» پرمختګ په نوم بلل کیدای شي، چې معمولا د پالیسی د دوو ځانګړو بدیلونو په بڼه ظاهریږي. داسي انګیرل کیږي چې ولو که پالیسي سازان د «غریب نواز پرمختګ» تشخیص هم درست وکړای شي او د ترلاسه کولو لپاره یې کار هم

[11]International Finance Corporation (IFC)

[12]Gross Domestic Product (GDP)

[13]. د مقالې د مولف له نطره صنعتي کیدل، او میکانیزه کیدل د غریبو په ګټه ډیر نه، بلکې د سرمایه دارو په ګټه وي. د میکانیزه کیدو په صورت د غریبو خلکو لپاره کارونه کمیږي او د صنعتي کید په صورت کې د چاپیریال ککړتیا متصوره وي، چې په مستقیم او غیر مستقیم ډول دغه ډول زیربناوي بیا د ټولنو دغریب قشر لپاره تاواني بلل کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، خو بیا به هم هغه حقیقي مسئله به يې ورکه کړي وي. واضح ده چې د پالیسی سازانو هدف داوي چې يو اقتصادي څرخ ایجاد کړي تر څو غریب خلک په هغه اقتصادي څرخ کې ځای شي[14]. پدې ترتیب پالیسي جوړونکې د غریبو خلکو، په خاصه د ښځو او د بې بضاعته کورنیو د ماشومانو هغه عظیم او سرشاره پټ استعدادونو ته توجه نه کوي او له پامه يې غورځوي. دوی غریب قشر د یوه مستقل رول لوبوونکي (اکتور) په حیث نشي لیدلای. دوی د ټولنو او په ټولنه کې د غریبو خلکو د روغتیایي، تعلیمي او د کاري چارو په اړه اندیښني لري، خو دوی دا نشي لیدلای چې غریب خلک کولای شي پخپله (پدې اړه) رول لرونکي وي[15]. پداسي حال کې چې غریب خلک هم کولای شي ځانته شغل پیداکړای شي، متشبث وي او نورو ته هم کار ایجاد کړي.

پردې سربیره، پالیسي جوړونکي د پرمختګ په خپلو هڅو کې د مخکی له مخکې تاسیس شویو نهادونو د لا تقویه کیدو پر تلاشونو تمرکز کوي.پدې هکله هیڅکله هم بحث نه کوي چې ممکن دغه موجوده نهادونه به د فقر او غربت د رامنځته کیدو او یا دهغه په دوام کې برخه ولري. هغه نهادونه او هغه پالیسی ګاني چې پخپله د فقر د ایجاد وسیله شوي وي، د هغه د له منځه وړلو اعتماد نشيورباندي کیدای، برعکس د فقر د له منځه وړلو لپاره باید نوي نهادونه طرحه او ایجاد شي تر څود غریبو ستونځي حل کړای شي.

نوري ستونځې د هغو چینلونو د انتخاب له ساحې را ولاړیږي چې تمویلونکي يې د پروژو د تعیین او عملي کیدو لپاره انتخابوي. بین الدولي (د دو دولتو تر منځ) او څو جانبه (د یوه هیواد او بین المللی نهادونو (مثلا نړیوال بانک) تر منځ) دواړه تمویلونکې تقریبا یوازی د حکومتي نظام له لاري مرستندویه کارونه ترسره کوي. د دې لپاره چې واقعي اغیزې تر لاسه شي، نو دوی باید دې ته اجازه ورکړي چې د ټولنو له ټولو برخو سره کار وشي او باید دې ته تیار وي چې له دولتي حلقو څخه د باندې په ټولنو کې له موجودو ابتکاري ظرفیتونو څخه ګټه واخیستله شي. زه باوري یم چې که تمویلونکي له حکومتي نظام څخه د باندې ټولنې ته ورسیږي، دوی به ډیر په زړه پوري نوښتونه پیدا کړي. دوی کولای شي چې له وړو پروژو څخه پیل وکړي او که مثبت نتایج يې ترلاسه شول، نو بیا د نوره وده هم وکړي.

له کلونو راهیسي ما د نړیوال بانک او د ګرامین بانک[16]کاروباري سبک او سلیقې سره مقایسه کولې. په نظري توګه موږ یو ډول کاروبار لرو چې له غریبو خلکو سره مرسته کوو تر څو له فقر څخه خلاص شي، خو هغه طریقه چې موږ ورباندي دغه هدف تعقیبوو بیا ډیر فرق سره لري .

---

[14]. د ډاکټر یونس هدف شاید دا وي چې د نړیوال بانک د فقر د امحا رویشونه دا ایجابوي چې پالیسي جوړونکي داسی يو ااقتصاد وغواړي چې کارونه پیدا او پدې ترتیب غریب خلک په کارو وګمارل شي. خو د داکتر یونس په فکر د پرمختګ په دغه نظریه کې غریب خلک «شیان» ګڼل کیږي، داسي چې یو څوک يې ځای په ځای کوي اما خپل تحرک يې نه تشویقیږي.

[15]. د «مشتري کیدو ذهنیت» اصطلاح هم د « دغوښتلو یعنی راکړه = بده» معنی لري او مفهوم يې داده چې د فقر د امحا په دغو مودلونو کې د ټولنې غریب قشر او په غوټه کې غریب ملتونه له مستعدو ملتونو او سرمایه دار قشر څخه د «غوښتلو» ذهنیت پیداکوي او سرمایه داری نظام يې هم د «د اخیستونکی - ګیرنده» په حیث روزي پداسي حال کې چې هر څوک د خپلو ستونځو د هوارولو توان پخپله ښه لري خو تقویې ته اړتیا لري.

[16]. ګرامین بانک Grameen Bank چې لغوي معنی يې د «کلیو بانک» ده ، په بنګله دیش کې د ډاکټر یونس د *ټولنیز کاروبار* لپاره له غریبو خلکو سره د قرضو د ورکړې لپاره تاسیس شوی بانکي سیستم دی. دغه ډول بانکي قرضي د ډاکټر یونس له نظره په واقعی توګه له اړمنو سره مرسته کوي چې خپل کاروبار پیل کړي او نورو ته هم په خپلو وړو کاروبارونو کې کارونه ایجاد کړي. ګرامین بانک تر یوې لسیزې مخکې پوري د نړیوالو تمویلوونکومنابعو لخوا د زیاتي توجه وړ وو او ډیرې مرستی يې ترلاسه کړي وي. دغه ډول مرستي د ډاکټر یونس له نظره نه د سرمایه داري نظام او نه هم د بشپړ دولتی اقتصاد نمایندګی کوي. په سرمایه داری نظام کې د ګټې د اعظمي کیدو له نظریی سره سم غریب خلک سود لرونکې قرضی نشی ترلاسه کولای او په دولتی اقتصاد کې خو غریبو ته یوازی د ځاني مزدوري امکانات مهیا کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامين بانک هميشه پدې عقيده وو چې که کله مقروض په مشکل کې ولويږي او ونشي کولای چې خپله قرضه تاديه کړي، نو دا زموږ مسؤليت ده چې مرسته ورسره وکړو. که موږ له مقروض سره کومه ستونځه ولرو، نو موږ ځانته وايو چې هغه په حقه ده او موږ به حتمي په خپلو پالسيو يا د هغو په عملي کيدو کې کومه غلطي کړي وي. بيا نو موږ بيرته ځانته ګورو او هغه اصلاح کوو. موږ خپل مقررات ډير انعطاف منونکي جوړوو تر څو هغه د قرض کوونکو له ايجاباتو سره وفق ولري يا ورسره د تعديل وړ وي.

همدا راز موږ قرضه اخيستونکي هڅوو چې پخپله تصميم ونيسي چې اخيستل شوي قرضه په کوم شکل وکاروي. که يو قرض اخيستونکئ د ګرامين بانک له مامور څخه پوښتنه وکړي چې « مهرباني به مو وي که را ته ووايي چې کوم کاروبار به ښه وي»، د بانک پرسونل داسي روزل شوي دي چې ورته وبه وايي چې«ښښنه غواړم، زه دومره هوښيار نه يم چې تاته د کوم ښه کاروبار په اړه کوم نظر درکړم. ګرامين بانک ډيري پيسي لري خو د کاروبار په اړه نظر نلري، ځکه نو ګرامين بانک تاسي ته مراجعه کوي. ته نظرونه لرې او موږ پيسي لرو. که ګرامين بانک د کاروبار ښه افکار درلودلای، نو د دې پر ځای چې تاسي ته پيسي درکړي هغه به يې په خپله په کاروبار اچولي وای او نوري پيسي به يې ګټلي وای».

موږ غواړو چې زموږ قرضه تر لاسه کوونکي خپل ځان مهم و ګڼي. که کوم قرضه اخيستونکی ووايي چې دی پخپله کومه کاري تجربه نلري او له قرضي اخيستلو ډډه وکړي، نو کوشش کوو چې هغه قانع کړو چې دوی کولای شي چې دوی پخپله د کوم کاروبار په اړه فکر وکړي او له بانک سره يې شريک کړي. دا کار کيدای شي د دوی لومړنۍ کاري تجربه وي! موږ ورته وايو چې که داسی هم وي نو پروا نلري، يو کاروبار بايد له يو ځاي څخه پيل شي- هر کار يو پيل لري!

په نړيوال بانک کې د بانک او قرض غوښتونکي تر منځ دغه معامله بيا بالکل بل ډول وي. که ته بختور وې او د بانک قرضه ترلاسه کړای شې، نو دوی پيسې درکوي، خو برسيره پردې دوی همدارانګه د کاروباري مفکورو، تخصص، ترينګ، پلانونه، اصول او مقررې هم درکوي. له تا څخه غوښتل کيږي چې ته به زيږ خطونه، شنه خطونه او سره خطونه تعقيبوې – په هر قدم کې به د دوی لارښووني په دقت لولي او مراعات کوي به يې. له دغه ډول نظارت سره سره بيا هم پروي هميشه له پلان سره سمي پر مخ نه ځي. د پروژو د ناکامي په صورت کې بيا معمولا مقروض ملامت بلل کيږي او د پروژې د ناکامۍ عواقب تحمل کوي.

د دغو دوو ادارو د مشوقاتو د سيستمونو تر منځ هم ډير فرقونه شته. ګرامين بانک د خپل پرسونل او د بانک د شعباتو د ارزونو او مشوقاتو يو پنځه ستوريز سيستم لري. که زموږ يو مامور د خپلو مربوطه قرض کوونکو څخه (چې معمولا ٦٠٠ تنه وي)، سل فيصده تاديات تر لاسه کړل، نو هغه ته شين ستوری ورکول کيږي. که هغه د خپل کار په پايله کې ګټه ايجاد کړي وي، نو بل ستوری ورکول کيږي - (آبی ستوری). که هغه نور خلک داسي منسجم کړي وي، چې درآمد يې (بانک ته) د هغه د ټول قرضو په نسبت ډير وي، نو هغه ته بل ستوری ورکول کيږي (زرغون ستوری). که هغه دا اطمنان تر لاسه کړی وي چې د هغه اړوند د قرضدارانو د ټولو کورنيو ماشومان مکتب ته ځي، نو دی نصواري ستوری تر لاسه کوي. بالاخره که د هغه ټول قرض اخيستونکي له فقر او غربت څخه خلاص شي، نو هغه سور ستوری ترلاسه کوي او طبعي ده چې هغه به د خپلو دغو لاسته راوړنو څخه وياړ ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برعکس، په نړیوال بانک کې، د دفتر د یوه غړي موفقیت د هغه د هغه قرض په مقدار پورې تړلی وي چې دی له مقروضانو سره په بریالیتوب معامله ورباندي کوي، نه دا چې د قرضې نتایج څه وو. مور (ګرامین بانک) د قرضو کچه په هیڅ شکل د خپل مامور د تحسینولو په سیستم کې په نظر کې نه نیسو.

له یوې مودې راهیسې د نړیوال بانک (WB) او د پیسو نړیوال صندوق (IMF) د تړلو پر ضد کمپاینونه کیدل خو زه د دغسې کمپاینونو سره موافق نه یم. دغه دواړه ډیر مهم نړیوال نهادونه دي او د ډیرو ښو عواملو لپاره تاسیس شوي وو. د دې پر ځای چې وتړل شي، باید له سره بشپړه بیا کتنه ور باندی وشي.له هغه وخت را وروسته چې دغه نړیوال نهادونه تاسیس شول، نړۍ ډیر بدلون موندلی ده نو دا وخت رارسیدلی چې دغو نهادونو ته بیا کتنه وشي. واضح ده چې موجود جوړښتونه او د دوی کاری مقررات په موجوده حالاتو کې د دوی د فعالیت لپاره مناسب ندي. که له ما څخه و پوښتل شي، نو زه به (د دغو نهادونو د ښه والي لپاره) په لاندي نظرونو باندي ټینګار وکړم:

- د دواړو خصوصی او دولتي پانګه اچوونکو لپاره باید یو نوی بانک خلاص شي، چیري چې خصوصي پانګه اچوونکي به د ټولنیز کاروبار له مودل سره سم پانګه اچوونه کوي(چې زه به یې په لاندي پاڼو کې توضیح کړم)؛
- دغه ډول نوی بانک باید له دولتونو، غیر دولتی مؤسساتو او د یو ه نوي ډول مؤسساتو (ټولنیز کاروبار) له لارې کار وکړي، چې په راتلونکو پاڼو کې به در وپیژندل شي؛
- نړیوال بانک باید د نړیوال مالي تصدي (International Finance Cooperation) په ځای بله کړکۍ ولري – د ټولنیز کاروبار کړکۍ؛
- د نړیوال بانک عمومي ریس باید د څیړنې د یوې کمیټی له خوا وټاکل شي، کوم چې د نړۍ له هرې برخې یو مناسب قابل کاندید و ګڼل شي؛
- نړیوال بانک باید په محلی کچو د نیمه خودمختاره څانګو له لاری فعالیت ولري، چیري چې هره څانګه یې خپل مشورتي بورډ لري، نه داسي چې د یوه بی صلاحیته هیوادنی دفتر په شان وي؛
- د پرسونل ارزیابي باید د دوی د کړنو په کیفیت او د دوی د کارپه ترلاسه شویو اغیزو پورې تړلی وي ، نه د معامله شویو قرضو په حجم پورې[17].که کومه پروژه ناکامه شي، ، او یا ضعیف اجراآت ولري، نو هغه اعضا باید مسؤل وبلل شي چې د هغې پروژې په طرح او حمایه کولو کې یې برخه لرله؛
- نړیوال بانک باید هر کال خپلې ټولې پروژې د فقر او غربت په کمولو کې د هغوی د اغیزمنتوب په اساس درجه بندي کړي او په هر هیواد کې د بانک دفتر هم په عین اساس درجه بندي کړي.

[17]. په اوسنی حالت کې نړیوال بانک څنګه کار کوي؟ البته تر اوسه هم د نړیوال بانک د واشنګټن هیڅ کوارټر ټول تصامیم نیسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصدي[18] ټولنيز مسؤليت

په نړی کې د ټولنيزو مصايبو او غربت د دوام په ځواب کې د کاروبار په ساحه کې د ټولنيز مسؤليت يو بل ځواب هم را منځ ته شو. غير دولتي مؤسساتو (NGOs). ټولنيزو فعالانو او سياسيونو په تصديو باندی فشار راوړ تر څو دوی د کا ر، چاپيريال، د محصولاتو کيفيت، قيمت (نرخ) او عادلانه تجارت په اړه خپلې پاليسي ګانی تعديل کړي.

بايد و وايو چې د دې درخواست په ځواب کې ډيرو تصديو مثبت عکس العمل وښود. پدي اخرو کې د کاروبار ډيرو ريسانو خپل کاروبارونه د «عوام فريبي – ولس غلطولو» د ذهنيت پر بنا اداره کول. دوی د خپلي ګټې د اعظمي کيدو لپاره خپل کارګران استثمارول، چاپيريال يی ککړاوه ، په محصولاتو کې يې تقلب کاوه او غلطول يې کول. دوی دا هر څه د ګټې تر نوم لاندي تر سره کول. په اکثرو پرمختلليو هيوادونو کې دغه حالت اوس نشته. د دغه ډول فريب کاريو د مخنيوي يو دليل دولتي مقررات دي، خو بل دليل يې هم د تصديو د ټولنيز مسؤليت تحريک (Corporate Social Responsibility (CSR)) بلل کيږي.

د دغو اتحاديو د فعاليت له برکته اوس ميلونونه خلک پدې ښه پوهيږي او خبرتيا ځينې لري چې تصدی ګانې کوم ښه او کوم بد کارونه کولای شي. اخبارونه، مجلي، تلويزيونونه، راديوګاني او انترنيټ د تصديو د غلطو کړونو په اړه نظارت کوي،اعتراضونه نشروی او ټولنو ته د هغو په اړه معلومات وړاندي کوي. ډير شمير مشتريان له هغه ډول کمپنيو سره، چي ټولنو ته مضرې وي، له همکاريو مخ ګرزوي. د دغو غړونو يوه نتيجه دا شوه چې اکثره کاروباري تصديګانې دا خوښوي چې په ټولنه کي د ځان يو ښه تصوير ايجاد کړي. پدې توګه دغه کار د د تصديو د ټولنيز مسؤليت تصور نور هم قوي کړ.

د تصديو ټولنيز مسؤليت دوه بڼي لري: يو شکل يې د تصديو ضعيف مسؤليت بللای شو. د دغه ډول د تصدی ټولنيز مسؤليت طريقه دا وي چې « تر هغو چې ګټې ته مو تاوان نه وي، خلکو او د ځمکې کرې ته ضرر نه رسوو». له دغو کمپنيو څخه چې د ټولنيز ضعيف مسؤليت د تصور پر بنا کار کوي، توقع دا وي چې دوی به مضر محصولات نه پلوري، د فابريکو ککړي اوبه به سندونو ته د توېدلو پر ځای په ځمکو کې خښوي، او دولتي مامورينو ته به بډې نه ورکوي.

د شرکتونو د ټولنيز مسؤليت د دوهم ډول، يعنی «قوی ټولنيز مسؤليت» بيا وايي چې « له خلکو او د ځمکي له کري سره ښيګڼه وکړي» (البته تر هغو چې ګټه مو کمه نه شي). دغه ډول کمپنی (شرکتونه يا تصديګاني) بياپه فعال ډول داسی فرصتونه لټوي چې په کاروبار کې يې نورو ته ګټه ورسيږي. د مثال په توګه ممکن دوی د «زرغونو محصولاتو[19]» توليد ته پراختيا ورکړي، خپلو کارکوونکو ته تعليمی او روغتيايي اسانتياوې برابرې کړي، او داسی نور نوښتونه حمايه کړي چې په کاروبارونو کې په دولتي مقرراتو کې شفافيت او عدالت را منځته کوي.

---

[18]. تصدي د انګليسی (Corporate – Corporation) لپاره کارول شوی ده. د نوم په توګه يي معنی کاروبار – تجارت او کمپنی ده ، خو د فعل په حيث يي معنی له لويو کمپنيو يا له يوي خاصې لويي کمپنۍ سره تړاو لرل دي (يعنی د کاروبار برخه يې کيدل).

[19]. زرغون محصولات (Green Products)ه غو محصولاتو ته وايي چې د دوام په ټوله موده کې، يعنی د هغه د توليد له پروسی څخه نيولي بيا د استعمال او استهلاک او له کاره لويدو تر وخته پوری يې چاپيرياِل ته د ضرر کچه ټيټه وي. مثلا د بانجانو روب چې په لاس کار کرل شويو داسي بانجانو څخه جوړ شوي وی کوم چې په طبعي سرو تقويه شوی او بيا د لمريزی انرژی په وسيله په چليدونکي دستګاوو کې توليد شوي وي. که دغه روب د په تيلو چليدونکي دستګا کې توليد شي، بيا ډير زرغون محصول نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال دا ده چې: ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د کاروبار په مشرانو کې د مثبت بدلون راوستلو لپاره یوه رهبری کوونکي قوه ده؟ ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت به هغه میکانیزم وي چې موږ یې په لټه کې یو، چې لږ تر لږه یو شمیر ټولنیز مشکلات حل کولای شي؟

د دې سوالونو ځواب، متاسفانه، چې «نه» ده. د دې ادعا لپاره څو (لاندي) دلایل موجود دي:

د ټولنیز مسؤلانه کاروبار تصور په یوه ښه نیت بنا وي، لکن یو شمیر متصدیان (د شریکتونو مالکان) له دغه تصور څخه سؤاستفاده کوي او ناوړه ګټه ځیني اخلي او د خپلو کمپنیو د ګټې لپاره مواد ځینی تولیدوي. داسي ښکاري چې د دوی کاروباري فلسفه دا وي چې: تر څو چې ممکنه وي ډیره ګټه تر لاسه کړه، ولو که غریبان استثمار هم کړي. خو بیا لدې ګټې څخه یوه وړه برخه د ټولنیزو مسایلو حل ته وقف کړه او یا داسي یو بنیاد جوړکړه چې داسي کارونه وکړي تر څو مو کمپنۍ نوره هم تقویه شي.بیا نو د خپل سخاوت په اړه ښه تبلیغات کولای شي[20].

دغه شان کمپنیو ته د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تصور د کړکۍ یوه پرده وي. په ځینو مواردو کې عین کمپنۍچې د ټولنیز مسؤلیت په لار کې یې یو سینټ اعانه ورکړي وي، ۹۹ سینټه بیا د ځان د ګټې پداسي پروژو لګوي چې ټولنیز مصایب لا پسي خرابوي. پدې ترتیب سره دغه نو بیا د ټولني د بهبود لپاره یو فارمول نشي کیدای.

یوڅو داسې کمپنۍ هم شته چې مالکان یې د زړه له کومې له ټولنیز بدلون سره علاقه لري. د دغسي کمپنیو شمیر مخ په زیاتیدو ده دا ځکه چې د مدیرانو ځوان نسل د کمپنیو دراس په موقفونو باندي را غلي دي. د پخوانیو په نسبت د دې وخت ځوان ریسان په تلویزیونو او انترنیټ کې د ټولنیزو مسایلو په اړه ښه آګاهي لري او له نړیوالو اندیښنو سره ښه همغږي لري. دوی د چاپیریال د بدلون، د ماشومو کارګرانو، د ایډز د خپریدا، دښځو حقوقو او نړیوال غربت په شان مسایلو ته پاملرنه کوي. کله چې دغه ځوانان د کمپنیو معاونان،ریسان او یا هم د کمپنیو عمومي ریسان وي، نو دوی دغه ډول اندیښنې دکمپنیو د بورد په مجالسو کې مطرح کوي. دغه ډول نوي مشران هڅي کوي چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د دوی د کاروبار د کاری فلسفی مرکزی هسته وګرزوي.

دغه د ښه نیت یوه هڅه ده . د کمپنیو مدیران هغه چاته مسؤل وي چې د کمپنیو مالکان وي -که هغه یو شخصي یا یو سهامي شرکت وي چې مالکانو یې د مالي ذخایرو له لاري پانګه پکې اچولي وي. په هریوه صورت کې د شرکتونو مالکان یوازي یو هدف لري: *باید د د وی د اچولي پانګې نغدي (پولي) ارزښت زیات شي*.نو هغه مدیران چې دوی استخدام کړي وي باید د کمپنۍ د یوې نتیجې (لاسته راوړنې) د راپور ورکولو کوشش وکړي: *د شرکت د ارزښت زیاتیدل*[21]! د شرکت د ارزښت زیاتیدل بیا یوازي د شرکت د ګټې د زیاتیدو له لاري ممکن وي. په حقیقت کې د شرکتو د ګټې اعظمي کیدل د شرکتونو د مدیرانو قانوني تعهد (مسؤلیت) وي ، مګر که مالکان کوم بل ډول ماموریت ور وسپاري.

هغه کاروباری شرکتونه چې د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت د ادعا په مطابقت کار کوي، په واقعیت کې په ملفوف یا هم صریح ډول پورته اصل عملي کوي[22]. په واقعیت کې دوی وایي چې: « موږ به د ټولنیز مسؤلیت په محوطه کې کار

---

20. زموږ په هیواد کي د دغه ډول په اصطلاح «خیریه نهادونو» په لسګونو مثالونه شته. د ماین پاکي په نوم مؤسسات چي خاوندان یي د «خیرد کار » په نوم میلیونران شول!

21. پانګه اچول یي باید ګټه ولري.

22 یعنی خپلي ګټي مقدمي بولي او ټولنیز مسؤلیتونه بیا د اعظمي ګټي څخه وروسته جانبي مسؤلیت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو تر هغو چې دغه مسؤلیتونه زموږ د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو خنډ نه وي». د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت یو شمیر هواداران ادعا کوي چې د ګټې ترلاسه کول او ټولنیز مسؤلیت له یو بل سره حتمي متضاد نه وي. دغه ډول ادعا کله کله سمه هم وي. په ځینو خاصو مواردو کې ممکنه ده چې د ټولنو اړتیاوې او د اعظمي ګټې فرصتونه سره متصادف شي.

اما هغه وخت چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت او ګټه سره همغږي ونلري، څه واقع کیږي؟ کله چې د بازار تقاضا او د ټولنو اوږدمهاله منافع له یو بل سره تضاد ولري ، څه واقع کیږي؟ شرکتونه په دغسي صورتونو کې څه کوي؟ تجربو ښودلې ده چې ګټه همیشه ګټونکې (برنده) وي. دا چې مدیران دشرکتونو مالکانو یا ساهمینو ته مسؤلیت لري، نو دوی *باید* ګټې ته لومړیتوب ورکړي. که دوی کمه ګټه د ټولینزي رفا په ځای ومني، نو مالکان به بیا دوی په غداري متهم کړي او د شرکت ټولنیز مسؤلیت به د شرکت د ګټې لپاره غیر مسؤلانه کړنه و بولي.

پدې ترتیب سره نو که د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت مدعیان د ټولنیز، مالي او چاپیریالي «دری خطي قاعدو» په هکله غږیږي، د کومو په اساس چې شرکتونه/ تصدی درجه بندي کیږی، په واقعیت کې یوازې یو معیار مهم وي: مالي ګټه!

په ۱۹۹۰ ومي لسیزی او بیا د نوي پیړۍ په پیل کې د موټر جوړولو امریکایي کمپنیو د SUVs په نوم غټ موټر جوړول چې جوړول یې ډیر زیات منابع ایجابوی او د تیلو مصرف یې هم زیات دی او پدې ترتیب د چاپیریال ککړتیا کې لویه ونډه لري، اما دا چې کمپنۍ د دغو موټرو له کاروبار څخه ډیره ګټه تر لاسه کوي، نو دغه ډول موټرونه لا ډیر مشهور دي او شرکتونه په میلیونونو دغه ډول موټرونه تولید او خرڅوي. SUVs د ټولني، چاپیریال او نړی لپاره مضر دي، خو د موټر جوړولو د شرکتونو اساسی هدف ګټه ترلاسه کول دي، نو دوی بیا هم هغه څه ته ، چې ډیر غیرمسؤلانه عمل ده، دوام ورکوي.

دغه مثال د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت یو ډیر بنیادي مشکل بیانوي.شرکتونه د دوی د ماهیت له مخې داسي دي چې دټولنیزو مسایلو/ستونځو سره د معاملې وس نلري. د دې وجه دا نده چې د دکاروبارونو ریسان ځان پرست، حریص، او یا بد خلک دي، بلکه د مسئلې ریښه د کاروبار په ماهیت کې ده، نه د افرادو په ځانې مشخصاتو کې. په سرمایه داری /پانګه وال نظام کې د کاروبار د تصور په هسته کې هغه څه دي چې له ټولنیزو مسایلو (ستونځو) سره په یوه لار نشي تللای[23].

---

[23]. د هغه متل سره سم چې وایي: د بل غم د ځان ګټه – چې یو مړ نشي ، بل به موړ نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه داري نظام یو نیمګړي ټولنیز ساختار (جوړښت) ده

سرمایه دار*ی* نظام د بشری ماهیت یو تنګ لید لري او داسي فرضوی چې بشر یو بعدي مخلوق ده، چې یوازي اعظمي ګټه پیژني.د آزاد بازار هغه عمومي پیژندل شوی تصور په واقعیت کې د بشر په دغه ډول یو بعدي اصل بنا شوی ده.

د آزاد بازار د تیوري منطق دا دی چې په ټولنه او نړی کې یوازي هغه وخت ښه تره برخه اخیستلای شئ چې د ځان لپاره ډیره برخه تر لاسه کړئ. د دغي نظریي معتقدین چې کله د تلویزیون په پرده غمجن خبرونه ګوري، نو دوی ددې پرځای چې تعجب وکړي چې آیا د اعظمي ګټې هڅي د ټولو علاج کیدای شی، خو دوی خپل دغه شکونه له نظره غورزوي او د دې پرځای په نړۍ کې د ټولو بدو پیښو ملامتیا د آزاد بازار په ناکامي کې بولي (یعنی هغه څوک ملامتوي چې آزاد بازار یې نده عملي/کامیاب کړی). دوی خپل مغز داسي روزلی وي چې په ښه توګه یو عملي کوونکی آزاد بازار هیڅکله غیر مطلوب نتایج نه رامنځته کوي.

زه فکر کوم چې د بشري مسایلو(مصایبو) او ناوړه پیښو، علت به د «آزاد بازار ناکامي» نه وي، بلکې مسئله به تر دې ډیره ژوره وي. د بشر په اړه فرضیه د آزاد بازار نظریه په خپله یو «ناکام تصور» ده.

د کاروبار د سنتي (عرفي) نظریي له مخې انسان یو بعدي فاعل فرض شوی ، چې متشبث ګڼل شوی او توقع ځیني کیږي چې د کاروبار مشری وکړي. پدې ترتیب د دغې نظریې له مخې انسان د ژوند له مذهبي، احساسي، سیاسي او ټولنیزو اړخونو څخه منزوي شوی وي. له دغه ځایه انسان یوازي د یوه ماموریت لپاره ګومارل شوی چې د ګټې اعظمي کول دي. پدې نظریي کې هغه (انسان) د یو بل یو بعدي انسان پوسیله حمایه کیږي ، چې هغه پانګه اچوونکی وي، تر څو هغه خپل ماموریت سرته ورسوي. د اوسکار وایلډ[24] له خبرې سره سم، دوی د هرشي قیمت (نرخ) پیژني (په څو ده)، خو د هیڅ شی په ارزښت نه پوهیږي (څومره اهمیت لري).

زموږ اقتصادي نظریي د یو بعدي انسان نړۍ جوړه کړه چې د آزادبازار لوبې ته یې ژوند وقف شوی وي او هلته موفقیت بیا یوازې د ګټې په مرسته اندازه کیږي. دا چې موږ د هغې نظریي په وسیله ترغیب شوي یو چې هلته ګټه تعقیبوو، او یوازې ګټه د انسان د خوشالي موجب بلل کیږي، نو موږ په ډیر شوق او ذوق سره د هغې نظریي تقلید کوو او هڅه کوو چې ځان په یو بعدي انسان واړوو. د دې پر ځای چې نظریه له واقعیت څخه پیروي وکړي، موږ د فشار له لارې واقعیت له نظریي څخه پیروي کولو ته را بولو. پداسي حال کې چې واقعیت له تیوری سره ډیر فرق لري. خلک یو بعدي موجود نه، بلکې په مهیج او جالب ډول څو بعدي موجودات دي. د دوی احساسات عقاید، لومړیتوبونه، او د سلوک نور علایم (او عروض) په ډیره ښه توګه د هغو میلیونونو رنګونو له ماهیت سره مقایسه کیدای شي ، چې له دریو اولیه رنګونو څخه جوړیدای شي[25]. ځیني ډیر مشهور پانګه وال د علایقو مختلف ابعاد لري، چې دوی رهبري وي. د علایقو دغه مختلف ابعاد بیا دغه توجیه کوي چې ډیر مشهور او بانفوذه پانګه وال، لکه Andrew Carnegie او

[24]. اوسکار وایلډ (Oscar Wilde) د ایرلند یو مشهور شاعر، درامه نویس او ناول لیکونکئ وو چې د ۱۹ پیړی په پای کې یې ژوند کاوو او د خپل وخت د ادب یوه نامتو څیره بلل کیږي.

[25]. اساسي یا اولیه رنګونه د نورو رنګونو له ترکیب څخه نه ترلاسه کیږي او درې دي : سور – ژیړ او آبي. د دغو دریو اولیه رنګونو په خپل منځ کې له جوړه ایز او د دری واړو له ترکیب څخه اوه ثانویه رنګونه جوړیږي ثانویه رنګونه له منشور څخه د نوري طیف د تیریدو او انکسار له لاری لیدل کیدای شي.. د دغو ۷ ثانوی رنګونو له ترکیب څخه بیا نور میلیونونه رنګونه جوړیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Rockefellers ځخه نیولي بیا تر Bill Gates پوري بالاخره د ګټې له لوبې ځخه مخ اړوي او په نورو عالي اهدافو متمرکز کیږي.

زموږ د ځو بعدي شخصیت د وجود معنی داده چې هر کاروبار نه یوازې باید د ګټې د اعظمي کیدو د یوازینې هدف لپاره وي.

۲. ټولنیز کاروبار : څه ده او څه نه ده؟

د دې لپاره چې سرمایه داری نظام تکمیل شي، مجبور یو چې یو بل ډول کاروبار مروج شي – هغه چې د بشر ځو بعدي ماهیت مني او تصدیقوی یې. که موږ موجوده کمپنۍ **د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو په تصدیو** کې بیان کړو، نو د کاروبار نوي بڼه به ***ټولنیز کاروبار*** وبولو. متشبثین به ټولنیز کاروبار داسي عیاروي چې نه یوازې به محدوده ځاني ګټه لاسته راوړي، بلکې خاص ټولنیز اهداف باید هم تعقیب کړي.

د آزاد بازار بنیادګرایانو ته به دا لکه یو کفر ښکاره شي. د کاپیتالیزم په موجوده مذهب کې داسي کاروبار چې اهداف یې له ګټې ورها خوا نور څه وي، ځای نلري. له دغه سره سره ،که ټول کاروبارونه د اعظمي ګټې کاروبارونه هم نه وي، نو بیا هم په پوره اطمنان سره ویلای شو چې آزاد بازار به متضرر نشي. واضح خبره ده چې سرمایه داري نظام د اصلاح وړ دی ، او واضح ده چې د موجوده پانګه والي نظام شرایط ډیر لوړ دي (د تحمل وړ ندي)، چې دوام ورکړای شو (نو اصلاح ته یې اړتیا ده). پدې ټنګار کول چې ټول کاروبارونه د هغو د تعریف سره سم (په ذات کې) حتمي باید د ګټې د اعظمي کیدو کاروبار وي، او دغه د یو فی البدیهه حقیقت په توګه منل شوی، دا معنی لري چې موږ داسې یوه نړۍ جوړه کړې چې د بشر ځو بعدي ماهیت مو پکې له پامه غورزولی دی. د دې په نتیجه کې کاروبارونه زموږ د ډیرو مبتلابه تهدیدونکو مسایلو له حلولو ځخه عاجز دي.

لازمه ده چې موږ انسان په حقیقیي توګه درک کړو او د هغه مختلف الوجهي توقعات (خواهشات) ومنو. د دې کار د ترسره کولو لپاره موږ باید داسي کاروبارونه تشویق او ایجاد کړو چې له شخصي ګټې ور ها خوا نور اهداف هم تعقیب کړي – داسي کاروبارونه چې په بشپړ ډول د چاپیریال او ټولنې مبتلا به مسایلو حل ته متعهد وي.

د اداري جوړښت له مخې دغه نوی ډول کاروبار په اساسي توګه د موجوده اعظمي ګټې د کاروبار په شان ده، خو د اهدافو له اړخه فرق ورسره لري. د نورو کاروبارونو په شان (دغه نوی کاروبار)کارګران استخداموي، محصولات او خدمات تولیدوي، او دغه تولیدات او محصولات مشتریانو ته د هغه له هدف سره په سم قیمت عرضه کوي. خو د هغه بنیادي هدف او د ارزونې معیارونه داسی وي چې ټولنیزي ګټې به (هغو ته چې ورسره تماس لري) ولري.کمپنۍ به ګټه تر لاسه کړي، خو پانګه وال چې دغه کمپنۍ حمایه کوي، بیا هیڅ ګټه نه تر لاسه کوي اما تر یو څه وخت وروسته به بیا خپله پانګه بیرته تر لاسه کړي- یعني پانګه وال د کمپنۍ په ګټه کې برخه نلري، خو خپله سرمایه تر یو څه وخت وروسته بیر ته تر لاسه کوي. نو ټولنیز کاروبار هغه کمپنۍ (شرکت) ده چې د ګټې د ترلاسه کولو په عوض د علت په وسیله رهنمایي کیږي او پدې وسیله د نړۍ د بدلون لپاره د یو بالقوه اجنټ په توګه عمل کوي.

ټولنیز کاروبار یو رضاکارانه (خیریه) عمل ندی، بلکې په هر مفهوم سره یو کاروبار ده. کله چې یو دغسې کاروبار خپل وضع شوي ټولنیز اهداف تر لاسه کړي، نو خپل ټول مصارف به هم تر لاسه کوي.ځوک چې یو کاروبار په مخ وړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغه چا په نسبت چې یو خیریه کار کوي، بل ډول فکر او بل ډول کار کوي د ټولنیز کاروبار دغه ډول ماهیت د هغه ماهیت او په ټولنه کې د هغه اغیزې تعریفوي.

په نړۍ کې ډیر مؤسسات فعالیت کوي چې د ټولنیزو ګټو په ایجادولو باندي تمرکز لري. اکثرا له هغو څخه خپل مجموعي مصارف نشي اعاده کولای (تاوان کوي) غیر انتفاعي او غیر دولتي مؤسسات په خیریه اوقافو (صدقو)، د بنسټونو په اعانو یا هم دولتي حمایو باندي تکیه لري. د دوی اکثر قیادتونه متعهد افراد وي او د قدر وړ کارونه ترسره کوي. اما دا چې خپل مخارج د دوی له فعالیتونو څخه نشي پوره کولای، نو دوی مجبور وي چې د خپل وخت او انرژي یوه برخه د مصارفو لپاره د پیسو (مالي منابعو) په پیداکولو (اعانو جلبولو) تیرکړي.

ټولنیز کاروبار د مروج اعظمي ګټې د کاروبار د اصولو سره سم فعالیت کوي او پدې ترتیب هدف یې د خپلو ټولو مصارفو بشپړ او حتی تر هغو (مصارفو زیات) پوره کول وي ځکه چې تمرکز یې د داسې محصولاتو تولید او خدماتو عرضه کول وي چې ټولنیزي ګټې لري.د دغه هدف د تعقیبولو لپاره ټولنیز کاروبار په خپلو تولید شویو محصولاتو او عرضه شویو خدماتو یو فیس یا قیمت هم ږدي.

د ټولنیز کاروبار د تولید شویو محصولاتو یا عرضه شویو خدماتو څخه د ګټې ترلاسه کولو لپاره مختلفې طریقې شته چې لاندي یې یو څو مثالونه وړاندي کیږي:

- یو ټولنیز کاروبار به بازار کې د غریبو او خوارځواکو ماشومانو لپاره مقوي غذا او نور محصولات په ډیره ټیټه بیه تولیدوي. دغه ډول محصولت به ځکه ارزانه وي چې په لوکسو قیمتي مارکیټونو کې د سیالي لپاره قیمت بیه قوطیو او کارتنونو یا هم اعلانونو ته اړتیا نلري. برسیره پردې تولیدونکی شرکت یې هم د اعظمې ګټې په ترلاسه کولو مجبور نه وي.
- یو ټولنیز کاروبار د غریبو لپاره د روغتیایي بیمو پالیسۍ طرح کوي، او بازار ورته پیدا کوي او د غریبانو له وس سره سم روغتیایي خدمات وړاندي کوي (چې ډیر قیمتي نه وي).
- یو ټولنیز کاروبار د کلیوالي سیمو د اوسیدونکو لپاره د دوباره استعمال (استعمال مجدد) د انرژی سیستمونه په مناسب قیمت تهیه کوي، چې دغه کلیوالي ولسونه شاید په بله لاره (د مارکیت د لوړې بیې د وسایلو له لارې) د برښنا د استفادې څښتنان نشي.
- یو ټولنیز کاروبار په غریبو سیمو یا   کم اغیزه سیاسي سیمو کې د مستعملو اوبو او یا هم فاضله جاتو د دوباره استعمال په مرسته ګټور محصولات تولیدوي ، چې د چاپیریال د ککړتیا مخه هم نیسي.

په دغو او نورو متصوره حالاتو کې د ټولنیز کاروبار شرکتونه یو محصول یا خدمت[26] وړاندې کوي، چې هم ګټه ځینې ترلاسه کیدای شي او هم د ټولنی غریب قشر او په مجموع کې ټولنې ته هم ګټه رسوي.

[26]. ډیر غیر ضروري مصارف په اعلانونو او فیشني لوکسو نغښتنو کیږي. د غربي نړي په ملي تلویزیونونو کې د نیم دقیقه ایز تجارتي اعلان اوسط قیمت ۱۱۵۰۰۰ دالره وي برسیره پردې د یو تجارتي اعلان د تولید (تیارولو) مصارف هم وي چې ۵۰۰۰ – ۲۰۰۰۰ ډالرو پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ه داسي پروژه چې يو ټولنيز هدف تعقيبوي، او په خپلو محصولاتو او خدماتو يو قيمت ږدي خو خپل بشپړ مخارج نشي پوره کولای، دغسي يوه پروژه په ټولنيز کاروبار کې نه حسابيږي. داسي پروژې چې خپل تاوان په اعانو او يا تخفيفاتو پوره کوي، بيا يو خيريه/رضاکارانه کاروبار بلل کيږي نه يو ټولنيز کاروبار.خو که دغه پروژه بيا خپل ټول مصارف په دوامداره توگه پوره کولای شي، دا نو بيا کاروباري نړۍ ته داخليږي چې هغه وخت بيا ټولنيز کاروبار وي.

کله چې د يوه ټولنيز هدف تعقيبوونکي پروژه د مالي اتکا د جاذبې له ساحې څخه راووزي، بيا نو الوتنې ته تياره وي. دغسي يوه پروژه بيا په خپلو پښو ولاړه وي او تقريبا د نامحدودې ودې او توسَعې ظرفيت لري. او دا چې ټولنيز کاروبار وده کوي، هغه گټه چې ټولنې ته يې رسوی هم وده ورسره کوي.

نو يو ټولنيز کاروبارد يوه يو تشبثي کاروبار (تصدي) په بڼه طرح او عمل کوي چې توليد لري، خدمات وړاندې کوي، مشتريان لري، بازار لري، مخارج او عايدات لري، خو د «اعظمي گټې» د اصل په عوض د «ټولنيزي گټې» پر اصل بنا شوی وي. ټولنيز کاروبار د پانگه اچوونکي د ممکنه لوړې گټې د ترلاسه کولو په ځای، ټولنيز اهداف تر لاسه کول تعقيبوي.

د ټولنيز کاروبار گټه په خپله په کاروبار کې پاته کيږي

ټولنيز کاروبار د خيريه يا غيردولتي مؤسسي او يا هم غير انتفاعي بنسټونو سره په يوه بل مهم اړخ کې هم تفاوت لري. د نادولتي مؤسساتو بر عکس او د مروج اعظمي گټې کاروبار په شان ټولنيز کاروبار څښتنان لري، چې د خپلې پانگې د دوباره ترلاسه کولو مؤکلين او حقدار (او واکدار) بلل کيږي. ټولنيز کارروبار کيدای شي، يو او يا ډير مالکان ولري، او هم کيدای شي د يو ه تن ملکيت وي او يا هم مشارکت[27] وي او يا هم کيدای شي، يو يا څو پانگه اچوونکي يو ټولنيز کاروبار تمويلوي او د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره مسلکی مديران استخداموي.يو ټولنيز کاروبار کيدای شي د دولت او يا هم دکومې رضاکاره (خيريه) ټولنې او يا د دغسې موسساتو د مختلفو ترکيبونو څخه جوړ شوي نهادونه يې مالکان وی.

د بل هر کاروبار په شان، ټولنيز کاروبار هم نشي کولای چې په لايتناهي توگه تاواونونه و زغمي، خو هغه گټه چې له ټولنيز کاروبار څخه تر لاسه کيږی، هغه چاته نه ورځی چې پانگونه يې پکی کړي وي، نو ټولنيز کاروبار د يوه تاوان نه کوونکي او غير قابل تقسيم (بې تاوانه او بې ويشه) کاروبار په بڼه تعريفولای شو. په بله ژبه د يوه ټولنيز کاروبار په نتيجه کې ترلاسه شوې يا توليد شوې گټه د پانگه اچوونکو په عوض بيرته په کاروبار لگول کيږي. پدی ترتيب سره د ټولنيزکاروبار څخه د ترلاسه شوې گټې څخه په ټولنه کې مطلوب د ټيټو بيو، ښه خدماتو او زيات لاسرسي په بڼه مستفيد کيږي.

په ټولنيزکاروبار کې منفعت (گټه لرل) مهمه ده. تر څو چې له ټولنيز هدف سره مغايرت ونلري نو يو ټولنيز کاروبار بايد د دوو لاندې دلايلو له مخې گټه وکړي: يو دا چې بايد قرضه بيرته تاديه کړي، او دوهم دا چې د اوږدمهاله ټولنيزو اهدافو تعقيب حمايه کړای شي.

---

[27]. مشارکت (Partnership) په کاروباري نړۍ کې د دوو يا څو تنو تر منځ په يوه کاروبار يا تجارت کې د رابطې معامله وي، چې په معيينو شرايطو يې توافق سره کړی وي. له شريکانو څخه هر يو پيسې، ملکيت (جايداد) ، خپل کاريا خپل فن پکې اچوي او په گټه او تاوان کې سره گډ وي. له مضاربت سره يې فرق دا دی چې د پيسو څښتن يو چاته پيسي ورکوي او هغه بل کس بيا خپل کار پکې کوی او د گټې سهمونه يې معلوم وي، خو د اسلامې شريعت سره سم، په مضاربت کې د تاوان برخه د مزدور نه، بلکې د پيسو د څښتن له برخې څخه پوره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعظمي ګټې کاروبار د مروج شکل په شان، يو ټولنيز کاروبار بايد د اوږدمهاله کار د لارې نقشه ولري. د ګټې ترلاسه کول يو ټولنيز کاروبار پدې قادروي چې په مختلفو ابعادو کې (د خپل فعاليت) افق پراخ کړي ، مثلا خپل فعاليتونه نورو جغرافيوي سيمو ته و غزوي، د خپلو عرضه کوونکو محصولاتو يا خدماتو کيفيت ښه کړي، څيړنيزې او انکشافي هڅې وکړي، د پروسو مؤثريت زيات کړي، نوي تکنالوژۍ وکاروي، او يا هم د ټولنې کم عايده قشر ته د رسيدو لپاره د بازار موندنې په اړه نوښتونه وکاروي.

په هر صورت د ټولنيز کاروبار لپاره بنيادي کرښه دا وي چې د تاوان له تحمل کيدو څخه پرته خلکو او د مځکې کرې ته خدمت وکړای شي او په خاصه توګه زموږ د ټولنې لويدلو پرګنو ته په ممکنه ښه طريقه خدمات ورسوي.

دا چې يو ټولنيز کاروبار په څومره وخت کې خپله پانګه بيرته ترلاسه کوي، پخپله په پانګه اچوونکو او د ټولينز کاروبار په مديريت کولو پورې اړه لري. د پانګې د بيرته ترلاسه کولولپاره وړانديز شوې موده د پانګه اچوونې په لاړښود کې تصريح شوي وي: کيدای شي ۵، ۱۰ او يا ۲۰ کاله وي. پانګه اچوونکی ممکن يو مناسب ټولنيز کاروبار انتخاب کړي او د کاروبار پيشبينې شويو اړتياو او د پانګه اچوونکي د خاص ټولنيز هدف ترجيحاتو ته په کتو سره په دغه متوقعه موده کې په وقفه ايز شکل پانګه اچونه وټاکي.

کله چې اچول شوي اوليه پانګه تلافې يعنې بيرته ترلاسه شي، نو بيا پانګه اچوونکي کولای شي فيصله وکړي چې څه ورباندې وکړي. دوی شايد دغه پيسې دوباره په عين ټولنيز کاروبار کې واچوي، په بل ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، او يا هم د اعظمي ګټې عادي مروج کاروبار ور باندې شروع کړي او يا يې هم د شخصي اهدافو لپاره وکاروي. په هر صورت کې دوی د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار مالکان ګڼل کيږي او د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار د شرکت د کنترول صلاحيت ور سره پاته وي.

دا سوال پاته کيږي چې پانګه اچوونکي نو ولې په ټولنيز کاروبار کې سرمايه بنده کړي؟ په عمومی توګه ويلای شو چې د خيريه کارونو په شان د شخصي ارضا او خوښې لپاره به خلک په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، بلکې د دوی خوښي او رضايت به تر خيريه کارونو حتی لا زيات ځکه وي چې هغه شرکت (کمپنی) چې دوی جوړه کړې ده خلکوته به مطلوبه ټولنيزې ګټې رسول دوام کوي او حتی لا زياتو خلکو ته به يې ورسوي. هغه بيليونونه ډالر چې خلک يې د نړې په مختلفو سيمو کې هر کال د اعانو په شکل خيريه ټولنو ته ورکوِي، د دې يو ثبوت او نښه ده چې خلک د دې ترې دي چې د دوي له پيسو څخه نورو انسانانو ته ګټه ورسيږي. اما ټولنيز کاروبار له خيريه او رضاکارانه ټولنو سره څو مهم تفاوتونه لري:

اول دا چې يو ټولنيز کاروبار چې پيل شي نو په خپلو پښو ولاړ وي او د دې اړتيا نه وی چې د دوام لپاره به يې هرکال نوری پيسې ورکو ل کيږي. ټولنيزکاروبار په خپله پرمخ ځي (روان وي)، په خپله دايمي وي او په خپله توسعه پيداکوي. کله چې بنسټ يې کيښودل شي، بيا نو خپلې ودې ته پخپله دوام ورکوي او تاسي د خپلو پيسو په مقابل کې لا ډيرې ټولنيزې ګټې ترلاسه کوي.

دوهم دا چې په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونکي خپله سرمايه بيرته تر لاسه کوي. بيا نو د دوی خوښه وی چې په عين کاروبار او يا بل ټولنيز کاروبار کې يې لګوي. پدغه ډول بيا نو له عين پيسو څخه امکان لري ډيره ټولنيزه ګټه ترلاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دغه يو ډول کاروبار دی نو کاروباري خلک دا يوه زړه راښکونکې موقع ګڼي او نه يوازې دا چې يوه ټولنيز کاروبار ته پيسې ورکوي، بلکې موقع يې بولي چې خپل کاروباری مهارتونه او نوښتونه هم د ټولنيزو مسايلو د حل لپاره د نفوذ په توګه وکاروي او نه يواځې دا چې پانګه اچوونکی خپلې پيسې بيرته تر لاسه کوي، بلکې هغه د شرکت د مالک په حيث پاته کيږي او په راتلونکي کې د هغه شرکت د عمل د کړنلاري په اړه هم تصميم نيسي. دا بيا په خپله يوه ډير زړه راښکونکی هيله ده.

د ټولنيز کاروبار د ليد پراخول

د تجارت په مارکيټ کې د ټولنيز کاروبار شامليدلو سره بازارونه ناڅاپه نوي او زړه راښکونکي بديلونهويني، او پدې توګه کاروباري مارکيټونه لازيات په زړه پوري، جالب، د مشغولتيا او سيالي محلونه ګرزي. ټولنيزې انديښنې (مسايل) د ګټې له هيلو سره د مساويانه اهميت په لرلو سره کاروباري بازار ماحول ته داخليږي، نه دا چې د عامه اړيکو د کړکۍ له لارې واوريدل شي (يعنی ټولنيز مسايل د کاروبار دګټې په شان د هغه برخه ګرزي).

ټولنيز کاروبار به په کاروباري بازار کې د مروج اعظمي ګټې د کاروبار سره يو ځای فعاليت کوي او د نورو عادي کاروبارونو په شان به له هغو سره رقابت کوي. مشتريان به د اجناسو او خدماتو د قيمتونو، کيفيت، لاسرسي، نوم او نښې او نورو هغو عواملو په اساس، چې په ورځنې ژوند کې په مروج ډول د دوی په انتخاب اغيزې لري، تصميم نيسي .

واضح خبره ده چې يو شمير مشتريان به دې ته ترجيح ورکوي چې هغه مال واخلي چې ټولنيزې ګټې لري[28] لدې سره به ټولنيز کاروبار د ګټې د اعظمي کاروبارو سره داسې رقابت کوي لکه چې په معمول سرمايه داري نظام کې مروج دي او هغه کمپنۍ چې تر نورو ښه وي ، ممکن ګټونکې شي.

ټولنيز کاروبارونه به په خپل منځ کې هم رقابت لري، خو د تولنيزو کاروباري کمپنيو سيالي به د اعظمي ګټې د کاروبارونو تر منځ له سيالۍ سره ډير فرق لري. دغه سيالي به د ګټې د زياتيدو لپاره نه، بلکې د ټولنيز ګټو د زياتيدو لپاره وي.پدې توګه به د ټولنيزو کاروبارونو تر منځ رقابت د يو بل د مؤثريت او د خلکو د خدمت د ښه والي لپاره وي.د ټولنيزو کاروبارونو تر منځ سيالي د محصولاتو او خدماتو د ښه او مناسب کيفيت له لارې د زيات وياړ د ترلاسه کولو په منظور وي، نه دزياتي ګټې د ترلاسه کولو په هيله.

دوه ډوله ټولنيز کاروبار

په اوسنۍ مرحله کې زه د ټولنيز کاروبار د دوه ډولونو وړانديز کوم:

لومړی ډول هغه شرکتونه دي، چې تمرکز يې د ټولنيزو ګټو وړاندې کول وي ، نه د شرکت د مالک لپاره د ګټې اعظمي کيدل، او مالکان يې داسې افراد وي چې د ټولنيزو ګټو په لټه کې وي؛ لکه د فقر او غربت کموالی،د غريبانو لپاره روغتيايي خدمات، ټولنيزعدالت، نړيوال تداوم، او نور. دغه افراد په ټولنيز کاروبار کې د پانګه اچوونې له لارې رواني، هيجاني، او روحي خوشحالي لټوي، نه د ګټې ترلاسه کول.

---

[28] مثلا دا اوس د نړۍ په ډيرو برخو کې ډير خلک زرغون محصولات خوښوي (د چاپيريال د ککړتيا د کميدو په هيله)، يا هغه محصولات نه اخلي چې د ماشومانو د ارزان بيه مزد له لارې توليد شوي وي، يا محلي توليداتو ته ترجيح ورکول تر څو محلي غريب قشر حمايه شي، او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ډول بیا د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو داسې کاروبار وي چې د غریبو یا زیان منونکو ملکیت وي. پدغه صورت کې ټولنیزې ګټې د کمپنیو له اسهامو څخه تر لاسه کیږي- د کمپنۍ د اسهامو ګټه غریبانو ته ورکول کیږي چې پدې ترتیب له دوی سره د فقر په له منځه وړلو او یا کمولو کې مرسته کوي.

لومړی ډول ټولنیزکاروبار ممکن غریبانو ته غذا، کور، روغتیایي خدمات، تعلیمي خدمات ، یا نور لازمي محصولات ورکړي تر څو له غریبو سره مرسته وشي. په دوهم ډول کاروبار کې بیا تولید شوي محصولات یا خدمات شاید ټولنیزې ګټې و نلري، اماد ملکیت له لاري یې ګټه ور ته رسیږي، ځکه د اسهامو مالکین یې غریبان او یا له پامه لویدلي خلک وي او ترلاسه شوې ګټه به له دوی سره مرسته وکړي چې له غربت څه راووزي. دغه ډول شراکت به د خاصو شفافو وضع شویو معیارونو په اساس تنظیم او د کمپنیو د ریسانو لخوا تقویه او عملي کیږي. پدې ترتیب سره هره ګټه چې د کمپنۍ له کاروبار څخه تر لاسه کیږي، هغه چاته ورځي چې اړتیا ورته لري.

فرض کړی چې په هیواد کې یوه غریب میشته کلیوالي سیمه د ورته نژدې سیمې له تجارتي او کارو باری بازار څخه د یوه سیند په وسیله جلا شوي وي. کلیوال نشي کولای چې په عادي او معمولو وسایلو له دغه سیند څخه تیر شي او یوازینۍ لاره به د دغه سیند له پاسه د یوه پل جوړول وي.

پدې ترتیب سره د نوموړې منزوي سیمې د کم عایده او غریبو خلکو محصولات بازار ته نه رسیږي. او دوی له ټولنیزې ناچاري سره مخامخ وي چې د دوی عاید کموي، په بازار کې پیداکیدونکو مناسبو موادو او تعلیمی او روغتیایي او نورو بنیادي خدماتو ته د دوی لاسرسی محدود وي. پدې مثال کې فرض کوو چې ملي او محلي حکومتي اداري دغه مشکل د بودیجې د نشتوالي، سیاسي بی تفاوتي او یا نورو نیمګړتیاو له وجي نشي حلولای. که څه هم دغه یو خیالي مثال دی خو د دریمي نړۍ[29] په ډیرو هیوادونو کې د موجوده وضعیت یوه ښه نمونه ده او موجود وضعیت ښه توضیح کوي.

اوس فرضوو چې یوه شخصي کمپنۍ جوړه شي چې د سیند لپاره یو لوی سرک او یو پل جوړ کړي، تر څو دغه منزوي سیمه د هیواد له بازار سره په مصؤنه توګه و نښلوي. دغه کمپنۍ له دوو اړخونو یو ټولنیز کاروبار بللای شو:

یو دا چې دغه کمپنۍ د غریبو او کم عایده اوسیدونکو لپاره په یوه مالیاتي تخفیف سره لاس رسۍ برابروي. پداسي حال کې چې د سیمې په منځني او مستعد قشر او لویو تجارتی مؤ سساتو به بشپړتجارتي مالیات حواله کوي. واضح ده چې د مستحقو خلکو د تشخیص لپاره به یو طرزالعمل موجود وي او هغوی ته به یو ډول پیژندکارت ورکوي چې د مالیاتي تخفیف مستحق وپیژندل شي.

د مالیاتو (د سرک او پُل ټیکس) څخه ترلاسه شوی عاید به د پله او سرک جوړولو او ترمیم په مصارفو لګیږي او د وخت په تیریدو سره به له دغي ګټې څخه د پانګه اچوونکي اولیه پانګه هم بیرته ځینې تادیه کړي. خو پانګه اچوونکي به نوره ګټه نه ځینې ترلاسه کوي.که تر دغه وروسته د ټیکس له لارې کومه ګټه تر لاسه کیږي، نو هغه به د نورو تاسیساتو لپاره کارول کیږي تر څو کلیوالي ټولنو ته یې ګټه ورسیږي.- مثلا نور سرکونه، پلونه او یا هم ځینې ټولنیز کاروبارونه چې د محلي اقتصاد ودې او کارموندنو ته ژمن وي.

---

[29]. د دریمې نړۍ اصطلاح په اصل کې د ساړه جنګ په دوره کې رامنځته شوي وه تر څو هغه ملتونه تفکیک شي چې نه د غربی (ناتو) او نه د شرقی (سوسیالستی) بلاکونو متحدان و. اما په اوسني حال کې دغه اصطلاح معمولا د پرمختلونکو هیوادونو د توضیح لپاره کاریږي، چې د اسیا، افریقا، لاتین امریکا او اوقیانوسیه (استرلیا شاوخوا) اکثر هیوادونه پکې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم شکل به دا وي چې د پله او لوی سرک د شرکت (کمپنۍ) ملکیت د سیمې کم عایده او غریبو اوسیدونکو ته ورکړل شي. کیدای شي چې دا کار په ټیټه بیه د سرک د ونډو (اسهامو) د خرڅولو له لاري تر سره شي. د سیمې غریبو اوکم عایده اوسیدونکو ته د کوچنیو قرض ورکوونکو نهادونو یا داسې قرضو له لاري تر سره شي چې د کمپنۍ له ګټې څخه به بیرته تادیه کیږي. د ټکس څخه نوره ترلاسه شوي ګټه به یا په سیمه کې په نورو نویو زیربنایي پروژو لګول کیږي او یا به د اسهامو د ګټې په بڼه غریبو او کم عایده شریکانو ته ورکول کیږي، کوم چې د کمپنۍ مالکان دي. پدې ترتیب سره به دغه اوسیدونکي مستقیمه مالي ګټه تر لاسه کړي.

ګرامین بانک غریبانو او کم عایده افرادو ته بې له ضمانت څخه او په کم مناسب قیمت کوچنۍ قرضي برابروي او پدې ترتیب سره دوی کولای شي چې خپل واړه کاروبارونه پیل او یا پراخ کړي چې بالاخره دوی له فقر څخه خلاصیږي. ګرامین بانک به د ګټې د اعظمي کیدو یو عادی کاروبار وای که چیري د لوړو پانګه لرونکو مالداره افرادو په لاس کې وای. خو داسي نده؛ د ګرامین بانک مالکان غریبان دي؛ ۹۴ ٪ د اسهامو شریکان یې پخپله قرضه اخیستونکي دي.

پدې لحاظ د مالیکینو د جوړښت او پاکي له مخي نو ګرامین بانک یو ټولنیز کاروبار ده.که د ګرامین بانک په شان یو لوی بانک د بنګله دیش د غریب قشر د ښځو ملکیت کیدای شي، نو همدا شان هر لوی شرکت هم د غریبو خلکو ملیکت کیدای شي (یعنی غریبان هم د هر لوی شرکت مالکان کیدای شي)، خو که موږ په صداقت سره د ملکیت د مدیریت یو عملي موډل په کار واچوو.

همدا راز یو ټولنیز کاروبار د غریبانو د ګټې لپاره دواړه شکلونه په ترکیبي ډول کارولای شي: یو داسي کاروباری پلان تعقیبول چې د تولید شویو محصولاتو او خدماتو او د خرڅلاو د ماهیت له مخې د ټولنیزو ګټو لپاره طرح شوی وي.؛ او همدا راز کیدای شي د غریبو او له پامه لویدلو خلکو ملکیت وي.

د ټولنیز کاروبار او د ټولنیز تشبث تفاوت

د ټولنیز تشبث مفهوم د هغو خلکو قوت سره یو ځای کوي چې غواړي یو شمیر ټولنیزو مسایلو ته لازمه توجه او پام را واړول شي او د حل په هکله یې یو څه وشي. دغه حرکت په نړۍ کې ډیر داسې خلک را منځ ته کوي چې غواړي له نورو سره د مرستي لپاره په زړه پوري کارونه وکړي. ګرامین بانک او اړوند نهادونه یې هم معمولا د دغسي یوه حرکت د سمبول په بڼه بلل کیږي.

لکن ټولنیز کاروبار او ټولنیز تشبث عین یو شی ندي. ټولنیز تشبث یوه جامع نظریه ده او د هر هغه نوښت او ابتکار په بڼه تعریف کیدای شي ، چې له خلکو سره مرسته کولای شي.

دغه ډول یو نوښت کیدای شي اقتصادي او یا غیر اقتصادي او یا هم د ګټې او بې ګټې په بڼه وي. ناروغانو ته وړیا درمل ویشل د ټولنیز تشبث یو مثال کیدای شي. همداراز په یوه کلي کې چې روغتیایي اسانتیاوې نه وي موجودي، د ګټې لپاره یو روغتیایي کلینیک جوړول هم یو ټولنیز تشبث ګڼل کیدای شي. په همدې ډول یو ټولنیز کاروبار شروع کول هم.

په بل عبارت، ټولنیز کاروبار د ټولنیز تشبث یو فرعي سیټ ده او ټو ل هغه خلک چې ټولنیز کاروبار چلوي، ټولنیز متشبثین هم دي. اما هر ټولنیز تشبث بیا په ټولنیز کاروبار کې نه راځي (مثلا ناروغانو ته وړیا درمل ویشل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور نوی ده، نو باور دا ده چې د ټولنيز تشبث نړيوال تحريک به لدې وروسته په ټولنيز کاروبار کې دلچسپي پيداکړي.

د ټولنيز تشبث تحريک ممکن د ټولنيز کاروبار د پيل او ارتقا لپاره زياته توجه وکړي او د هغه لپاره مناسب ابزار او نهادونه ايجاد او ترتيب کړي. يو شمير ټولنيز متشبثين او تشبثات کيدای شي په ټولنيز کاروبار واړول شي، ځکه چې د مروج شکل په نسبت به په نوې بڼه ډيره ټولنيزه ګټه و لري.

د مروج کاروبار او ټولنيزو اهدافو د ترکيب مخکينۍ هڅې

"ټولنيز کاروبار" يوه نظريه يا تيورتيک مفهوم نده، بلکه يو شمير ټولنيز کاروبارونه له پخوا څخه په نړۍ کې موجود وو چې ګرامين بانک او د هغه اړوند کمپني ګاني يي نموني دي. نور ټولنيز کاروبارونه هلته او دلته را څرګنديږي.
ټولنيز کاروبار کيدای شي په ملي او بين المللي اقتصاد کې يو قوي لوبغاړی شي، خو د دغه هدف د ترلاسه کولو لپاره لا اوږده لاره پاته ده. به اوسني وخت کې هيڅا هم کاروبارونه د ټولنيزو اهدافو لپاره په اغيزمن ډول ندي عيارکړي. علت يې دا ده چې د ټولنيز کاروبار هغه اصلي تصور خو عام شوی لا پريږده ، چې موجود هم نده.

يوه هڅه چې منور بشری فکر په کاروباری مؤسساتو کې اچوي، کوپراتيفي تحريک[30] وو چيري چې کارګرو او مستهلکينو لاس سره يو کړی وو چې د کاروبار مالکان شي او هغه کوپراتيفي کاروبار ټولو ته د ګټې رسيدني لپاره مديريت کړي.

رابرت آون (Robert Own 1771 – 1850) چې په انګلستان او سکاتلند کې يې د مالوچو کارخانې لرلې، د کوپراتيفي تحريک مخکښ بلل کيږي. د صنعتي انقلاب په لومړيو لسيزو کې په انګلستان کې داسې عرف وو چې د کارخانو کارګرانو ته به مزدوري په نغدي بڼه نه ورکول کيده، بلکې يو کاغذ ورکول کيده او مزدوران مکلف وو چې چې د کارخانو په مربوطه مغازو کې د هغه کاغذ په عوض کې سودا واخلي، سره لدې چې بيه به يې لوړه او کيفيت به يې هم ټيټ وو. رابرت آون د کارګرانو له دغه ډول استثمار څخه درديده چې بالاخره يي د کارګرانو د دغه ډول استثمار د مخنيوي لپاره عملي قدم واخيست. هغه په سکاتلند کې په خپله کارخانه کې يوه مغازه خلاصه کړه چې باکيفيته اجناس به په ټيټه بيه پکې خرڅيدل او کارګرو به اخيستل ، خو د خرڅلاو څخه تر لاسه شوې ګټه به بيا د ده د کارګرو تر منځ ويشل کيده. دغه حرکت او کار د کوپراتيفي تحريک نطفه بلل کيږي. د کوپراتيفي تحريک اصل دا وي چې کاروبار به د مشتريانو مالکيت وي، او د مشتريانو د ګټې لپاره به فعاليت کوي، نه ددې لپاره چې تجار ته يي ګټه ورسيږي. دغه ډول مغازي چې د رابرت آون د دغه ډول کوپراتيفي تصور په اساس فعاليت لري، په انګلستان او ډيرو اروپايي هيوادونو کې عامي دي.

[30]. تصدي (Enterprise) اصطلاح مختلفي معنی ګاني لري. په قاموسونو کې يې داسې تعريفوي: ۱. يوه پروژه يا عهده چې خاصه، مشکله، بيچلې او له خطرونو سره(پرمخاطره) وي. ۲. د يوې اقتصادي مؤسسې واحد يا فعاليت. هغې کاروباری مؤسسې ته وايي چې معمولا په مختلفو محلونو کې کمپنۍ ګاني لري خو په ګډه کار کوي چې د کمپنۍ اهداف او مرام تر لاسه کړي.
کوپراتيف (Cooperative, Corporation) دافرادو يو مستقل اتحاد وي چې په رضاکارانه توګه د دې لپاره سره يو ځای کيږي چې خپل ګډ انساني، کلتوري او ټولنيز ضرورتونه او ارزوګانې د مشترکو ملکيتي تصدی پوسيله ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپراتيفي تحريک د کارخانو د بي انصافه مالکانو لخوا د غريبو د استثمار سره د مقابلې لپاره را منځته شوی وو. لدې سره بيا هم د کوپراتيف تصور په ذاتي توګه له غريبو سره د مرستې کولو لپاره نه وو را پيدا شوی. پدې ترتيب سره کوپراتيفي کاروبارونه د مالکينو په اهدافو پورې اړه لري او کيدای شي د اعظمي ګټې د ترلاسه کيدو د کاروبار يو بل شکل هم وګرزي – که اغراض يې د کارګرو حمايه نه وي. که د خپل چارو کسانو په لاس کې ولوېږي، نو بيا په محدودو لاسو د اقتصاد د کنترول وسيله ګرځي، نسبت دې ته چې په ټولنه کې له هر يوه سره مرسته وکړي.

يو بل حرکت چې هڅه يې د کاروبارونو اوښو ټولنيزو اهدافو ترکيب وو، د غير انتفاعي مؤسساتو ايجادول وو، کوم چې د ټولنو لپاره مفيد خدمات او محصولات خرڅوي. دغه ډول کمپنۍ هم په ريښتيني توګه ټولنيز کاروبارونه نه وي، ځکه چې دوی يوازې د خپل کاروبار (دعرضه کوونکو خدماتو او محصولاتو) د مصارفو يوه برخه پوره کوي، خو دوی پدې کاروبار کې ګټه نه کوي. پدې ترتيب سره دوی د خيريه رضاکارانه مرستو له جاذبې څخه د فرار لازم سرعت نشي پيدا کولای (يعنی دا چې دوی خپل مصارف نشي پوره کولای (ځکه له خپل کاروبار څخه ګټه نه لري)، نو دوی په خپلو پښو نشي دريدای او خيريه مرستو ته اړ وي). همدا راز دغه ډول کاروبار پانګه اچوونکي مالکان نلري، کوم چې د ټولنيز کاروبار ځانګړتيا او يوه مهمه مميزه وي- يعنی يو ټولنيز کاروبار د پانګې د منابعو د پيداکولو له لارې چې ګټه هم تر لاسه کوي، او ددغې پانګې څخه د ترلاسه شويي ګټې له لارې د ټولنيزو ګټو مفيديت او مؤثريت يې دواړه تضمين شوی وي.

يو شمير نورې هڅې د مروجو ګټې اخيستنې د کمپنيو د مديرانو له خوا هم تر سره شوي وي، چې کمپنۍ د ټولنې د مسؤليت په رڼا کې وچلوي. مثلا په ځينو مواردو کې کمپنيو د ګټو تر څنګ ټولنيزې ښيګڼې هم وړاندې کړي وي. په ريښتيني توګه د دغو کمپنيو د مالکانو اغراض او محرکات معلوم ندي، نو نشو ويلای چې يو ټولنيز کاروبار به وي او که نه؟ اما د اعظمي ګټې د کاروبار د ماهيت له مخې دغه ډول خدمات او ښيګڼې د پانګې له کموالي سره مخامخ کيدونکي وي.

په پای کې هيڅ يو له پورته توصيف شويو ساختارونو څخه، يعنې کوپراتيف، غير انتفاعي او يا هم د ټولنيز مسؤليت درک کونکی د ګټې کاربارونه د ريښتيني ټولنيزکاروبار قوي ښيګڼې نشي وړاندې کولای. پدې ترتيب سره نړۍ د ټولنيزکاروبار دغسې نوې بڼې ته سترګې په لاره ده.

که د ټولنيزکاروبار تصور په نړۍ کې د آزاد بازار د اقتصاد په ټولو برخو کې ريښې و غزوي، نو بيا نړۍ د بدليدو قابليت پيداکولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز کاروبار به له کومه راځي؟

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور تر اوسه نوی او لا ډير مشهور شوی ندی، نو په سر کې دا ستونځمن ښکاري چې دا تصور کړو چې څوک او ولې به يو څوک داسي کاروبار ايجادوي؟موږ ټول له مروج او عنعنوي شرکتونو سره بلد يو او که مو خوښيږي او يا نه، خو داسي بولو چې موږ د دوی په ارزښتونو او محرکاتو پوهيږو. د ټولنيز کاروبار په اړه بيا داسي نده (موږ نه پوهيږو چې د داسي کاروبار ارزښتونه او محرکات به څه وي؟).

فکر کوم چې که موقع ورته مساعده شي، هر څوک په ټولنيز کاروبار کې د برخې اخيستنې ظرفيت لري. خلک د خپل (کاروباري) ژوند پالنه کوي او د نورو سرپرستي او پالنه هم کوي. بشر د خپل او نورو همنوعو د ژوند د ښه کيدو يو ذاتي او طبعي ميل لري، خو که وکولای شي. که زمينه ورته مساعده شي، نو خلک دا مرجح بولي چې له فقر، ناروغي، ناپوهي او له مصيبتونو څخه په خالي نړۍ کې و اوسيږي. دغه بشري حس د دې سبب کيږي چې خلک خپل بليونونه ډالر رضاراکانه خدماتو ته وقف کړي، د غير انتفاعي موسساتو د ايجاد لپاره بنيادونه (بنسټونه) جوړوي، د اولسي خدمتونو لپاره د خپل قيمتي وختونو بې شميره ساعتونه رضاکارانه کارونه کوي او (په ځينو حالاتوکې خو لا) په ټولنيز سکتور کې د کم معاشه وظيفو په خوښولو سره خپل شغلي سرنوشت وقف کوي. دغه ډول محرکات به د ټولنيزو کاروبارونو د ايجاد محرکات هم وي، خو چې يو ځل دغه تصور په عام ډول تفهيم او وپيژندل شي.

په راتلونکي کې د ټولنيز کاروبار د غوړيدو لپاره کيدای شي لاندي يو شمير خاصې منابع د يادولو ړ وي:

- کيدای شي موجوده مختلف الشکله او مختلف الحجمه کمپنيانې به وغواړي چې دوی خپل ټولنيز کاروبارونه پيل کړي.ځينې يې ممکن د دوی د موجوده «ټولنيز مسؤليت» د رسالت د يوې برخې په توګه د خپلې کلنۍ ګټې يوه برخه ټولنيز کاروبار ته وقف کړي. نور بيا شايد د نويو بازارونو د لټون او پيداکولو په هيله له غريبو سره د مرستې له لارې يو ټولنيز کاروبار پيل کړي. دغه ډله به يا خپل ځانته ټولنيز کاروبار، يا د نورو کمپنيو په مرسته او يا هم د ټولنيز کاروبار د متخصصو متشبثينو سره په همکارۍ کې کوم ټولنيز کاروبار ايجادوي.
- ټولنيز بنسټونه (خيريه مؤسسات) ممکن د دوی د خيريه کار سره موازي خو په ځانته بڼه[31]، د ټولنيز کاروبار د ايجاد لپاره د پيسو صندقونه ايجاد کړي[32]. د ټولنيز کاروبار ګټه دا ده چې که څه هم دغه کاروبار ټولنيزې ګټې توليدوي خو پيسې يې نه ضايع کيږي او پدې ترتيب سره د ټولنيزو بنسټونو د ښو کارونو وړتيا تقويه کوي.
- د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو دمعمولو کاروبارونو په حوزه کې يو شمير مجرب متشبثين (کامياب کاروباريان) شايد دا خوښ کړي چې خپل استعدادونه، نوښتونه او د مديريت مهارت د ټولنيزو کاروبارونو په تاسيسولو او

---

[31]. مثلا د افغانستان لپاره د سويډن کميټه چې د عادي خيريه کارونو تر څنګ يې غريبو متشبثينو ته د کاروبار د ايجاد لپاه وړيا قرضې ورکولې. د قرض کوونکو سره به تعهد کيده چې اصل سرمايه به بيرته په موعده قسطونو بيرته سويډن کميټې ته ورکوي. افغانستان لپاره د سويډن کميټې له دريو ليسزو راهيسي په يو شمير محدودو کليوالي سيمو کې د وړو متشبيثينو سره د وړو قرضو پروژه پيل کړې وه. نتيجه يې يوې څيړنې ته اړتيا لرې چې مؤثريت يې معلوم شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلولو کې و ازمايی. د دوی مشوقات شايد دا وي چې هغې ټولنې ته بيرته يو څه ورکړي چې دوی پکې آباد شول (پيسي يې پيداکړي)[33] او يا د کوم نوي کاروبار کولو وسوسه ولري .

- نړيوال او بين الدولي انکشافي تمويلونکې منابع له ملي خيريه پروگرامونو څخه نيولې بيا تر نړيوال بانک او ساحوی بانکونو پورې شايد د دوی د مرستو په ترلاسه کوونکو هيودانو يا سيمه او يا هم ساحوي سطحه باندې د ټولنيزو کاروباري نوښتونو د ايجاد لپاره يوه برخه بوديجه تخصيص کړي. نړيوال بانک او ساحوي بانکونه کولای شي چې د ټولنيزکاروبارونو د ايجادولو لپاره مالي مرستی چمتو کړي.
- دولتونه کولای شي چې د ټولنيزو کاروبارونو د حمايې لپاره انکشافي بودجه تهيه کړي[34].
- دمستعدو او مالداره متقاعدينو لپاره ټولنيز کاروبار شايد د پانګه اچونې يو جذاب فرصت او موقع وي. همدا راز هغو کسانوته چې ډير مال په ميراث ورپاته شوی وي، شايد په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچول يا يو ټولنيز کار پيلول يوه ښه مفکوره وبلل شي.
- دلوړو تحصيلاتو يا تجارتی نهادونو ځوان فارغان شايد د ګټې د ترلاسه کيدونکو مروجو کاروبارونو په عوض ټولنيز کاروبار د دې لپاره خوښ کړي چې د نړۍ د بدليدو خيالونه يې هڅوي او غواړي چې نړۍ بدله کړي.

د ټولنيز کاروبار تصور د ځوان کهول لپاره په ټوله نړۍ کې، او په خاصه په آبادو هيوادونو کې شايد يو په زړه پورې کاروبار وبريښي.ځوان کهول په موجوده سرمايه داري نړۍ کې ناهيلی دی، ځکه چې د دوی د علاقې د جذب لپاره داسې څه پکې نشته. يواځې د مشتريانو د خوښې لپاره محصولات توليدول او ګټه ترلاسه کول شايد د ځوان کهول لپاره کوم خاص هدف نه وي. دغه خلاوې به د ټولنيز کاروبار په وسيله ډکيدای شي.

د دومره ډيرو منابعو په نظر کې نيولو سره زه وړاندوينه کوم چې ټولنيز کاروبار به په ځو راتلونکو کلونو کې د کاروباري نړۍ په صحنه کې يو معمو ل رنګ او ځانګړتيا وګرځي.

---

[33]. د آغاخان فاونډيشن (بنسټ) شايد د ګټې د يوه کاروبار، چې ټولنيز کاروبارونه هم کوي، يو مثال وي. آغاخان فاونډيشن د لويو قراردادونو او د انکشافي پروژو له لارې ښه مالي امکانات تر لاسه کوي، خو ورسره بيا په هغو غريبو ټولنو کې چې دغه پروژې عملي کوی، خيريه نهادونه هم چلوي چې ځينی يې ټولنيز کاروبارونه هم وي – مثلا غريبو ته د وړو تشبثاتو د ايجاد لپاره بی سوده قرضې ورکول.

[34]. په افغانستان کې د کليو د پراختيا بانک او زراعتي بانک يې کيدای شي مثالونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر څو وجهي مخلوق ده

کیدای شی مو ږ د ټولنې په اړه د اقتصاد پوهانو هغه تنگ لید پدې فرضیې سره غني کړای شو چې خلک دوه ډوله و بولو: یو هغه خلک چې غواړي اعظمي گټه ترلاسه کړي، او بل هغه خلک چې غواړي ټولنیزې گټې ایجاد کړي او خلکو او د مځکې سیارې ته ښه کارونه وکړي. خو د دغه نوې فرضیې سره بیا هم موږ د یو بعدي خلکو په نړۍ کې پاته کیږو – یواځې د یو بعدي خلکو دوه ډوله دکلاسیک اقتصادی لید بر عکس چې یواځې بشر یو ډول مخلوق بولي (هر څوک یواځې د گټې او هغه هم د اعظمي گټې په لټه کې وي).

په حقیقی په دنیا کې یواځې د یو بعدي انسان دوه ډولونه نه دي، بلکې انسان یواځې یو ډول شخصیت ده چې خلک یو، دوه، درې او یا زیات ډولونه علایق او اهداف لري او دی یې په بدلیدونکي ډول په مختلفو درجو سره مخکې بیایي. د اسانتیا لپاره کولای شو چې دغه علایق په دوو لویو کتیگوریو وویشو – خپله گټه او ټولنیزه گټه، کوم چې له هغه دوه ډوله کاروبار سره مطابقت کوي چې موږ د کتاب پدې فصل کې توضیح کړل: د اعظمي گټې د ترلاسه کولو کاروبار او ټولنیز کاروبار.

افراد، کمپنیانې او یا هم پانگه اچوونکي به څه ډول له دغو دوو کاروباري بهیرونو څخه یو انتخاب کړي؟ له ښه مرغه چې خلک یواځې یو له دغو دوو بدیلونه څخه د حتمي انتخاب په حالت کې نه دي- یعنی یا دغه یا هغه - په اکثرو حالاتو کې خلکو ته دا موقع مساعده وي چې په عین حال کې په دواړو دغو بهیرونو کې برخه ولري- البته دا چې افراد په یوه زماني وقفه کې کوم ډول اهدافو ته ډیر ارزښت ورکوي او مرجح یې بولي، افراد به په مختلف تناسب سره په هریوه له دغو بهیرونو کې برخه ولري. مثلا:

- یو پانگه اچونکۍ شاید یوه برخه خپله پانگه د اعظمي گټې په کاروبار کې ولگوي، او د خپلې پانگې بله برخه بیا په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د یوې کمپنۍ د ریسانو بورډ شاید تصمیم ونیسي چې د کمپنۍ د کال د گټې یوه برخه د خپل کاروبار د پراخولو لپاره په مارکیټ کې ولگوي، (مثلا بله کمپنۍ واخلي او یا موجوده کمپنۍ پراخه کړي) او د گټې پاته برخه په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د کوم خیریه نهاد د محسنینو د بورد غړي ممکن د ترلاسه شویو هدایاوو یوه برخه پداسي ټولنیز کاروبار کې ولگوي چې د دوی د نهاد له اهدافو سره مغایرت نلري.
- حتی د کاري ژوند په مورد کې هم یو څوک ممکن د یو څه وخت لپاره د اعظمي گټې په کاروباري ساحه کې کار وکړي، بل وخت بیا د غیر دولتي مؤسساتو په ساحه او بل وخت بیا د ټولنیز کاروبار په ساحو کې مصروفیت ولري.

دا ویره نشته چې یو څوک د پانگه اچوونې او یا کاري ژوند په مورد کې حتمي باید د دغو دوو یو بعدي بشري سلوک له موډلونو څخه یو انتخاب کړي. بشر یو څو بعدي مخلوق ده او هغه کاروباري موډلونه چې موږ یې پیژنو هم باید په معادله توگه متنوع وي. ټولنیز کاروبار د یوه بدیل په توگه درک کول او تشویقول به له هغه سره مرسته وکړي.(د بشر له څوبعدی ماهیت سره).

پــــــــــــــــــــــای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکنې پایلې او نتایج د افغانستان په شان د هیواد لپاره

د ټولنیز کاروبار مفهوم د غریب قشر له کاروباری استعدادونو څخه د کا راخیستلو لپاره زمینه برابرول دي. دا چې غریب قشر سرمایه نلري، نو د سرمایه داری نظام د تصور له مخې دغه قشر یوازی استخدام کیدای شی (یوازی مزدوري کولای شي)، پداسي حال کې چې هر څوک د کاروبار استعداد لري، خو وسایل (پانګه) نلري. د دې لپاره چې د ټولنې غریب قشر کاروبار وکړای شي او هم نورو ته کارونه ایجاد کړای شي، دوی ته باید مالي مرسته مهیا شي. د نړۍ په بانکي نظامونو کې معمولا بانکې قرضه ترلاسه کول له یوې خوا ضمانت غواړي او له بلي خوا معیینه فیصدي سود ورکول ایجابوي، چې پدې ترتیب سره د ټولنې غریب قشر د کاروبار لپاره پانګه نه شي ترلاسه کولای.

د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، د ټولني غریب قشر ته باید د بانکدارانو، بانکونو یا د ټولنې د متمویلو او مستعدو افرادو لخوا د «قرض حسنه» په شرایطو آسانه مالي امکانات ورکړل شي، تر څو دوی په انفرداي او یا په ګډه سره یو کاروبار ورباندي شروع کړي. په قرض ورکولو برسیره دغه ډول افراد باید کاروبار کولو ته هم تشویق شي، یعنی د قرض اخیستلو لپاره قرضه اخیستونکي باید د یو ډول کاروبار تر سره کولو پلان ولري تر څو قرضه ترلاسه کړای شي.

زموږ هیوادوال له یوې خوا په طبعی توګه متشبث او زیارکښ وګړي دي او له بلي خوا د آزاد کاروبار کولو جرآت هم لري. زموږ د هیوادوالو آزاد طبعیت (د هیواد په تیر تاریخ کې په ریښتینی معنی د پیوډالي او سرمایه درای نظام نه موجودیت) او هم د اسلامې ارزښتونو څخه د الهام له برکته د ټولنیز کاروبار لپاره ښه آماده ښکاري، خو حمایې، تشویق او بازار موندني ته لویه اړتیا لیدل کیږی. د لازمې سرمایې آسانتیاوي به له دوی سره ډیره مرسته وکړي چې د وړو کاربارونو ګټه ولري.

د قرضي د تهیه کولو لپاره د ګرامین بانک د تجربو په شان په هیواد کې کیدای شی چې مختلف جوړښتونه وکارول شي، چې لاندي یې څو مثالونه دي:

- د هیواد متمول او شتمن متقی اشخاص تشویق شي چې د خپلو سرمایو یوه برخه د هیواد په یوه بانک کی واچوي تر څو غریب وګړي د کاروبار د ترسره کولو لپاره قرضه ځینی واخلي؛
- په هیواد کې د کلیو د پرا ختیا بانک کیدای شي د غریبو د کاروبار لپاه قرضه ورکول رایج کړي؛
- د نړۍ شتمن وګړي د بشری او یا اسلامی احساس له مخې تشویق او جلب شي تر څو په دغه ډول بانکونو کې یوه څه سرمایې واچوي؛
- کیدای شي سرمایه اچوونکې له غریبو سره په ګډه ټولنیز کاروبار ونه شرع کړي.

یو شمیر واړه کاروبارونه او تشبثات چې د سرمایې د تهیه کولو په صورت کې په ټول هیواد، او په خاصه کلیوالي سیمو کې، مناسب لیدل کیږي، کیدای شي په لاندی برخو کې وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. د کرنې او مالداري په برخه کې:

- له غریبو کم زمینه او بی کسه کلیوالی کورنیو سره مرسته کول چې په خپلو کمو ځمکو (یا دولتی غیر زراعتي ملکی ځمکو)کې کورنۍ باغچې، قیمت بیه طبې بوټي (زعفران، انجه، ادرک (زنجبیل)، الوویرا، او نور وکرلای شی؛
- په کورونو کې د چرګو او هګیو کوچني فارمونه جوړول؛
- په یو شمیر سیمو کې د طبعي ځنګلونو او بوټو پالنه او ساتنه (کیدای شي محلی حاکمان او د زراعت وزرات یي یو لوی پیمانه پلان جوړ کړي او له اوسیدونکو سره مالي مرسته وکړي چې هغه طبعي نایاب ځنګونه او بوټي وساتی او توسعه ورکړي)؛
- د شمسي انرژی کوچني پلانتونه جوړول او په محلي سطحه په کورونو یا وړو صنعتي کارځایونو خرڅول؛
- په محلي سطحه د طبعي میوو پروسیس کول (مثلا د زنغوزیو، پستې، بادامو یا چارمغزو پخول، سپینول، پاکت بندي کول، کارتن کول او صدور ته تیارول)؛
- د میو مربع، جوس یا هم کانسرو جوړولو کاروبار تمویل او تشویقول.
- د حیواني پوستکو پخول او پروسیس کول؛
- د شاتو مچیو، وریښمو چنجیو یا هم ماهې پالني فارمونو په شان واړه کاروبارونه تشویقول او تمویلول؛
- او نور.

۲. د صنعت او تولیداتو په برخه کې:

ټول هغه واړه صنعتي محصولات چې اومه مواد یې په هیواد کې پیداکیږي او تولید یې لوړپیمانه تخنیکیې پوهه او پیچلتیا نه ایجابوی او په هیواد کې کافي مصرف لري، د ټولنیز کاروبار له لاري په اسانۍ تمویل، تشویق او ایجادیدلای شي. مثلا: برقي سایکټونه، سویچونه، برقی اوتو، منقلونه، حتی شمسي پلاټونه او نور.

د صنعتي او زراعتي هر ډول ټولنیز کاروبار لپاره لازمې برښنا د شمسي پلاټونو له لاري په هره سیمه کې په محلي توګه ترلاسه کیدای شي . برسیره پر دې په کلیوالي سیمو کې د محلونو کرایه هم هیڅ او یا کمه وي، نو باور داده چې د ښه کیفیت د تولیداتو قیمت به هم د وارد شویو موادو په نسبت ټیټ وي. له دغه ځایه څخه د ښه رقابت لپاره به یوازي د محصولاتو ښه کیفیت لازم او کافي وي.

و من الله تفیق

منصوری

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library